

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління»
Кафедра публічного управління та державної служби

Кваліфікаційна робота магістра
на тему
ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ
ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ

Виконала студентка 2 курсу,
групи ЗПУА-24-1
Спеціальність 281 «Публічне
управління та адміністрування»
Освітньо-професійної програми
«Публічне управління та
адміністрування»
_____ Світлана Мезенцева

Науковий керівник роботи:
кандидат наук з державного
управління, доцент
_____ Катерина Дубовик

Харків – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 Теоретичні засади правового забезпечення захисту прав дітей в умовах гібридних загроз.....	7
1.1. Сутність та зміст права дитини на безпеку.....	7
1.2. Розвиток права дитини на безпеку.....	17
РОЗДІЛ 2 Аналіз сучасного правового забезпечення та стану захисту прав дітей в умовах гібридних загроз.....	34
2.1. Забезпечення прав дітей які постраждали від насильства в умовах гібридних загроз.....	34
2.2. Стан захисту прав дітей в умовах гібридних загроз.....	47
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ.....	55
3.1. Удосконалення державної політики щодо захисту прав дітей в умовах гібридних загроз.....	55
3.2. Перспективні напрями міжнародного співробітництва у сфері захисту прав дітей в Україні.....	60
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	73

ВСТУП

Актуальність теми правового забезпечення захисту прав дітей в умовах гібридних загроз обумовлена трансформацією характеру військових конфліктів та посиленням впливу невійськових чинників (інформаційних, кібернетичних, психологічних) на безпеку держави та її громадян. Діти, як найбільш вразлива соціальна категорія, стають прямою або опосередкованою мішенню цих загроз, що вимагає негайної адаптації існуючих національних та міжнародних правових механізмів.

Сучасний стан правової галузі характеризується розривом між традиційними нормами захисту прав дитини (спрямованими переважно на фізичне благополуччя) та необхідністю правового регулювання нових викликів, пов'язаних із цифровим середовищем, пропагандою, мілітаризацією свідомості та вимушеною міграцією. Це зумовлює необхідність поглибленого вивчення та розробки практичних рекомендацій щодо створення комплексного та ефективного механізму правового захисту прав дітей в умовах гібридних загроз. Вагомий внесок у дослідження правового забезпечення захисту прав дітей в умовах гібридних загроз зробили такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як В. Буткевич, І. Коваль, Є. Костішин, О. Лисенко, А. Політова, А. Чепкасов, Ю. Шевців, Дж. Бюррен, М. Шмітт, М. Сассолі. Водночас, поза увагою дослідників залишилися питання, пов'язані з уніфікацією юридичної відповідальності за порушення прав дитини в інформаційному просторі та розробкою міжвідомчої моделі реагування на комплексні, багатовекторні гібридні загрози. Це є теоретичною основою для вибору теми та її подальшого розкриття. Водночас, поза увагою дослідників залишилися питання, пов'язані з уніфікацією юридичної відповідальності за порушення прав дитини в інформаційному просторі та розробкою міжвідомчої моделі реагування на комплексні, багатовекторні гібридні загрози. Це є теоретичною основою для вибору теми та її подальшого розкриття.

Метою магістерської роботи є науково-теоретичне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення правового механізму захисту прав дітей в Україні.

Для досягнення мети визначені такі завдання дослідження:

- визначити сутність, структуру та правові наслідки гібридних загроз для реалізації та захисту прав дітей
- проаналізувати сучасний стан правового забезпечення захисту прав дітей та ідентифікувати його прогалини в контексті гібридних загроз.
- дослідити особливості діяльності суб'єктів правозахисної системи в умовах обмежень, спричинених гібридними загрозами;
- розглянути зарубіжний досвід правового реагування на загрози гібридного характеру та його застосовність до захисту прав дітей;
- надати пропозиції щодо підвищення ефективності правового забезпечення захисту прав дітей в умовах гібридних загроз.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення захисту прав дітей в Україні в контексті викликів гібридних загроз.

Предметом дослідження є правове забезпечення захисту прав дітей в умовах гібридних загроз.

Методи дослідження. У ході кваліфікаційної (магістерської) роботи використовувалися такі методи: на теоретичному рівні для формування концептуальної основи дослідження застосовувався метод аналізу та синтезу (при вивченні теоретичних положень та формуванні цілісного погляду на правове забезпечення захисту прав дітей в умовах нових викликів) та метод систематизації та узагальнення (для опрацювання наукових поглядів та структурування законодавчого матеріалу). Застосування діалектичного методу дозволило розглянути правове забезпечення захисту прав дітей у розвитку та суперечності між традиційними правовими нормами та специфікою гібридних загроз. На спеціально-юридичному рівні був використаний формально-

юридичний метод (для тлумачення норм національного та міжнародного права, виявлення колізій і формування пропозицій щодо вдосконалення законодавства). Порівняльно-правовий метод був необхідний для аналізу зарубіжного досвіду правового реагування на загрози гібридного характеру та його застосовності до захисту прав дітей. Історико-правовий метод застосовувався для визначення генези та етапів розвитку правового механізму захисту прав дітей в Україні. Також використовувалися методи соціально-правового дослідження, зокрема структурно-функціональний метод (для дослідження структури та функцій суб'єктів правозахисної системи в умовах підвищеної небезпеки) та елементи статистичного аналізу (для вивчення динаміки кількісних показників, що відображають вплив гібридних загроз на стан реалізації прав дітей).

Інформаційною базою дослідження є Конституція України, закони України, чинні нормативно-правові акти України, міжнародно-правові акти (зокрема, Конвенція ООН про права дитини, норми міжнародного гуманітарного права), законодавство зарубіжних країн, що мають досвід протидії гібридним загрозам, а також праці вітчизняних і зарубіжних вчених у сфері прав людини, національної безпеки та захисту прав дітей.

Практичне значення отриманих у дослідженні результатів визначається тим, що вони є науково обґрунтованою основою для розробки ефективних механізмів правового реагування на гібридні загрози у сфері захисту прав дитини.

Результати можуть бути використані за такими основними напрямками:

- у правотворчості для подальшого розвитку законодавства з питань організаційно-правового захисту прав дітей;
- у правозастосовній та практичній діяльності для підвищення ефективності діяльності органів державної влади, які займаються правовим забезпеченням захисту прав дітей в умовах гібридних загроз в Україні;
- у навчальному процесі Навчально-Наукового Інституту «Інститут державного управління» університету імені В. Н. Каразіна, та інших вищих

навчальних закладах згідно програм підготовки магістрів публічного управління та адміністрування.

Апробація результатів роботи. Основні положення, висновки та результати можуть бути інтегровані в програми навчальних дисциплін та спеціальних курсів у закладах вищої освіти, зокрема, при підготовці магістрів за спеціальностями "Публічне управління та адміністрування", "Право", "Національна безпека", що забезпечить підготовку фахівців, здатних працювати з новими викликами у сфері захисту прав дітей.

РОЗДІЛ 1

Теоретичні засади правового забезпечення захисту прав дітей в умовах гібридних загроз

1.1. Сутність та зміст права на безпеку

Право дитини на безпеку розглядається як наріжний та фундаментальний елемент її правового статусу. Воно безпосередньо корелює з імперативом формування безпекового та сприятливого середовища, необхідного для повноцінного фізичного, психологічного та емоційного розвитку особистості. Зважаючи на динаміку та комплексність сучасних викликів, які можуть виникати у різноманітних соціокультурних, інформаційних та сімейних середовищах, ключовим є розширене тлумачення категорії "безпека" – її не можна зводити виключно до фізичного виміру. Таким чином, забезпечення цього права вимагає не тільки превентивних заходів, але й ефективного виявлення та нейтралізації багатовекторних ризиків, що потенційно ставлять під загрозу благополуччя та прогресивний розвиток дитини. Хоча Конституція України прямо не виокремлює "права дитини на безпеку" як окрему норму, це право опосередковано та надійно закріплене в контексті загального права людини на безпеку. Відповідно до статті 3 Основного Закону, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека проголошуються в Україні найвищою соціальною цінністю. Підкреслюється, що права і свободи людини, а також їх гарантії, визначають зміст і спрямованість державної діяльності. Більше того, держава несе відповідальність перед людиною за свою діяльність, а головним обов'язком держави є саме утвердження і забезпечення цих прав і свобод [20].

Охорона дитинства в Україні законодавчо визначена як стратегічний загальнонаціональний пріоритет, що має критичне значення для гарантування національної безпеки держави. Відповідно до статті 4 Закону України «Про

охорону дитинства», система державних заходів у цій сфері включає, серед іншого, забезпечення належних умов для гарантування безпеки дітей. Згідно зі статтею 1 цього ж Закону, дитинство охоплює період розвитку людини до досягнення нею повноліття. Крім того, статті 51, 52 та 92 Конституції України підтверджують, що дитинство перебуває під охороною держави. Будь-які прояви насильства над дитиною та її експлуатація підлягають безумовному переслідуванню відповідно до чинного законодавства. Слід наголосити, що засади правового регулювання сфери охорони дитинства визначаються виключно законами України, що підкреслює її високий конституційний та правовий статус [39].

Одним із ключових елементів правового забезпечення захисту прав дитини в умовах сучасних військово-політичних та гібридних загроз є формування загальнодержавної системи національного спротиву. Ця система, окрім військового компоненту, включає всебічну підготовку громадян до захисту суверенітету та територіальної цілісності держави. У контексті прав дитини, це має вирішальне значення, оскільки створення стійкої та цілісної державної системи оборони гарантує збереження основних прав дитини (на життя, безпеку, освіту) навіть під час ведення агресивних дій. Таким чином, правові механізми національного спротиву забезпечують необхідний безпековий щит, зменшуючи ризики прямого впливу агресора на дитяче населення, а також закладають фундамент для військово-патріотичного виховання та формування стійкості молоді до інформаційно-психологічних операцій, які є невід'ємною частиною гібридної війни [38].

У загальному вигляді під поняттям безпеки розуміють стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішньої та внутрішньої загрози та розрізняють наступні типи:

- за масштабом (міжнародна, регіональна, локальна);
- за суб'єктами (особиста, суспільна, національна, колективна);
- за суспільними сферами (політична, економічна, військова, екологічна, радіаційна тощо) [51].

Лінгвістичне визначення терміну «безпека» походить від латинського «securitas» (що означає «без турботи, без страху») і охоплює не лише стан свободи чи захисту від небезпеки, але й комплекс заходів, які застосовуються для гарантування безпеки на рівні країни, спільноти чи окремої особи. Філософські засади теорії безпеки людини сягають вчень Сократа. У його концепції доброчесності людина розглядається як головний суб'єкт буття, а прагнення до пізнання істини є шляхом до морального вдосконалення та свідомого ставлення до власного життя. Існує наукова гіпотеза, що саме ця «сократівська формула», яка визначає цінність людської особистості та обов'язок держави забезпечити їй повноцінне і щасливе життя, стала світоглядною основою для формулювання статті 3 Конституції України [40].

У контексті теоретичних досліджень Л. Калашнікова пропонує систематизацію підходів до визначення категорії «безпека». На основі аналізу нормативно-правових актів, доктринальних джерел та відповідних теорій, вона виокремлює чотири основні підходи до тлумачення змісту цього концепту:

- статичний (результативний) підхід розглядає безпеку як стан захищеності від потенційних небезпек, загроз та ризиків;
- апофатичний (негативний) підхід трактує безпеку як відсутність безпосередніх загроз і небезпек;
- діяльнісний (функціональний) підхід визначає безпеку як систему цілеспрямованих заходів, які реалізуються для створення безпечних умов життєдіяльності;
- пасивний (параметричний) підхід інтерпретує безпеку як стан дотримання встановлених параметрів та норм, від забезпечення яких прямо залежить безпечність функціонування та розвитку динамічних систем.

Продовжуючи теоретичний аналіз, Л. Калашнікова акцентує увагу на існуванні декількох ключових напрямів вивчення та трактування поняття "безпека", які відображають її багатогранність, а саме:

- безпека як потреба та інтерес, кожна особа має об'єктивну потребу у забезпеченні життєвих умов, за яких її життю та добробуту ніщо не загрожує.

Оскільки повне задоволення цієї потреби є неможливим, широке розуміння безпеки передбачає володіння ситуацією. Суб'єктивне усвідомлення цієї потреби трансформується в інтерес, який стимулює та спрямовує діяльність суб'єктів;

- безпека як відчуття та внутрішня цінність, люди формують суб'єктивне уявлення про рівень наявних чи потенційних загроз, що дозволяє їм коригувати власну поведінку з метою уникнення небезпек. У цьому контексті безпека набуває статусу внутрішньої, невід'ємної цінності;

- безпека як соціальне ставлення, цей напрям характеризується наявністю і дотриманням правил мирного співіснування та рівнем довіри між суб'єктами;

- безпека як властивість об'єкта (системи) це здатність системи зберігати свої ключові якості, характеристики та параметри в умовах негативного впливу зовнішнього або внутрішнього середовища;

- безпека як стан об'єкта (системи), за якого відсутні будь-які деструктивні чинники, здатні вивести систему зі стану рівноваги та функціональності;

- безпека як процес чи соціальна функція держави, таке розуміння передбачає складний і динамічний процес оптимальної підтримки параметрів життєдіяльності об'єкта. У межах процесуального трактування аналізуються механізми, стадії та динамічно змінні умови реалізації заходів безпеки;

- безпека як результат і рушійна сила розвитку, забезпечення безпечних умов є постійним і безперервним завданням, що реалізується за будь-яких обставин. Гарантуючи життєздатний стан системи, безпека уможливорює її подальший розвиток;

- безпека як наука і мистецтво, стійкий науковий інтерес до проблем безпечного функціонування суспільства та ускладнення механізмів її забезпечення зумовили становлення безпеки як спеціальної галузі наукових знань та практичної діяльності [15].

Дослідниця О. Шароватова стверджує, що в науці безпека розглядається у кількох площинах: як відсутність загроз, як характеристика соціальної системи, як особливий вид діяльності та як захищений стан. При цьому, використовуючи логіко-детермінантні підходи, безпека інтерпретується як сукупність обставин, в

яких перебуває будь-яка складна система. Ці обставини гарантують, що вплив зовнішніх сил та внутрішніх механізмів не спричинить виникнення процесів, які вважаються деструктивними для даної складної системи. Оцінка деструктивності (негативності) проводиться на основі наявних на сьогодні потреб, знань та уявлень. [50]. М. Шутий наголошує, що у законодавстві існують різні тлумачення поняття «безпека». При цьому він зазначає, що в цілому ця категорія визначається через такі характеристики: це стан, де немає загрози для життя, здоров'я людей, майна, тварин, рослин та довкілля; це стан спокою та стійкості (стабільності), який забезпечує громадянам реалізацію їхніх прав і виконання обов'язків; і, нарешті, це відсутність ризику і чинників нестабільності, що створюють небезпеку для життя та здоров'я [52]. В. Тихий стверджує, що зміст безпеки і шляхи її досягнення відрізняються в залежності від її виду. Ці відмінності залежать від безлічі обставин, таких як предмети, які потребують захисту, джерела небезпеки та її ступінь. Через надзвичайну різноманітність видів безпеки для їхнього опису використовується ціла система понять, кожне з яких відображає специфіку конкретного виду. Така різноманітність робить класифікацію безпеки необхідною.

Варто пам'ятати, що багато видів безпеки пов'язані і можуть переходити один в одного, тому їхня класифікація є умовною. Автор виділяє такі підстави для класифікації:

- за сферами (військова, економічна, політична, соціальна, духовна, ідеологічна, гуманітарна, фізична, моральна, майнова, психологічна, екологічна, техногенна, транспортна, виробнича, трудова, правова);
- за суб'єктами (безпека людини, суспільства, держави);
- за рівнем (особиста та спільноти).

Слово «людина» зазвичай використовується для позначення живої істоти, яка має унікальні властивості, що відрізняють її від інших. Людина є складним і багатоаспектним явищем, яке вивчається майже всіма науками. Однак кожна наука розглядає її з власної точки зору, зосереджуючись лише на певних якостях. Наприклад, природничі науки і психологія сприймають людину як біологічний

вид, що має загальні видові характеристики, не враховуючи індивідуальні особливості. У свою чергу, суспільні науки бачать у ній не лише біологічну, а й соціальну істоту.

З юридичної точки зору, поняття «людина» позначає фізичну особу з її правосуб'єктністю (тобто правоздатністю та дієздатністю). Для права першочергове значення мають ті якості (риси) людини, які знаходяться під його захистом. Це такі найвищі соціальні цінності, як життя, здоров'я, свобода, честь, гідність та безпека. Отже, у правовій площині людина є передусім суб'єктом прав та свобод і водночас об'єктом, що потребує їхнього забезпечення [46].

Слід зазначити, що як загальне правило, конституційно-правова галузь не акцентує увагу на різниці між концепціями «людина» та «особа», оскільки така різниця не впливає на визначений конституційний статус і не несе принципового правового значення. З точки зору права, особа – це кожна людина, яка має певний обсяг прав і зобов'язана виконувати обов'язки, визначені державою [6].

Згідно з першою статтею Конвенції Організації Об'єднаних Націй про права дитини, яка була ухвалена 20 листопада 1989 року та ратифікована Постановою Верховної Ради від 27 лютого 1991 року за номером 789-XII, дитиною вважається будь-яка людська істота до моменту досягнення нею вісімнадцятирічного віку. Це визначення діє у випадку, якщо законодавством, яке застосовується до конкретної особи, не встановлено настання повноліття раніше вказаного терміну [18].

Відповідно до пункту "с" статті 2 Європейської конвенції про громадянство (ухваленої 6 листопада 1997 року), яку Україна ратифікувала Законом № 163-V від 20 вересня 2006 року (із застереженням та заявою), термін «дитина» тлумачиться як будь-яка особа, яка не досягла вісімнадцятирічного віку. Це визначення застосовується у випадку, коли законодавством, що регулює статус дітей, не встановлено більш раннього настання повноліття [12].

Згідно з другою статтею Конвенції № 182 про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці, термін «дитина» поширюється на

всіх осіб, вік яких не перевищує 18 років. Цей документ був ратифікований в Україні Законом № 2022-III від 5 жовтня 2000 року [17].

Термін «дитина» означає будь-яку особу, вік якої не перевищує вісімнадцяти років. Таке визначення встановлено підпунктом "а" статті 3 Конвенції Ради Європи щодо захисту дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. Зазначений міжнародний документ був ратифікований Законом України № 4988-VI від 20 червня 2012 року разом із відповідними заявами [19].

Варто зазначити, що Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи 1977 року прямо не розкривають поняття «дитина» для цілей самих конвенцій. Проте, у таких документах, як Женевська конвенція IV 1949 року (про захист цивільного населення), Додатковий протокол I 1977 року (щодо захисту жертв міжнародних конфліктів) та Додатковий протокол II 1977 року (щодо захисту жертв неміжнародних конфліктів), згадуються діти, вік яких не досяг п'ятнадцяти років. Наприклад, частина 2 статті 77 Додаткового протоколу I 1977 року (стосовно захисту жертв міжнародних збройних конфліктів) встановлює, що сторони, які беруть участь у конфлікті, повинні вживати всіх можливих практичних заходів для запобігання безпосередньої участі у воєнних діях дітей, яким не виповнилося п'ятнадцяти років. Зокрема, сторони зобов'язані утримуватися від їхнього вербування до своїх збройних сил. Якщо ж здійснюється вербування осіб, які вже досягли п'ятнадцятирічного віку, але ще не досягли вісімнадцяти років, сторони конфлікту мають прагнути надавати перевагу особам, які є старшими за віком [11].

Вікове обмеження було підвищено завдяки Факультативному протоколу до Конвенції ООН про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах, який набув чинності 25 травня 2000 року. Цей Протокол зобов'язав держави докладати всіх практичних зусиль для забезпечення того, щоб особи, яким не виповнилося 18 років, не були прямо залучені до збройного конфлікту [48].

Виходячи з вище викладеного можна зробити висновок, що міжнародне законодавство визначає «дитину» як особу, що не досягла вісімнадцятирічного

віку. Це узгоджується з національним законодавством: відповідно до статті 1 Закону України «Про охорону дитинства», дитина – це особа віком до 18 років (до настання повноліття). Це визначення застосовується, якщо тільки закон, чинний щодо цієї особи, не передбачає набуття нею прав повнолітньої особи раніше вказаного терміну. З огляду на вищевикладене, можливо стверджувати, що поняття «людина» включає в себе поняття «дитина».

Згідно з першою статтею Загальної декларації прав людини, всі індивіди наділені свободою та рівністю у своїй гідності й правах з моменту народження. Оскільки вони наділені розумом і совістю, їхня взаємодія має будуватися на засадах братерства та взаємоповаги [13].

Питання дефініції «прав дитини» є предметом дискусій серед дослідників, які висловлюють низку відмінних позицій. Зокрема, права неповнолітніх часто визначаються як комплекс прав і свобод, який формує їхній правовий статус з обов'язковим урахуванням специфічних особливостей розвитку людини до моменту досягнення повноліття. Окрім цього, під правами дитини також розуміють чітко закріплені в Конституції України та гарантовані державою можливості поведінки та розвитку неповнолітньої особи. Ці можливості реалізуються з урахуванням її індивідуальних потреб та соціальних інтересів суспільства, відповідно до норм чинного національного законодавства та міжнародного права [14].

Права дитини являють собою можливості (свободи), які є життєво необхідними для існування, виховання та повноцінного розвитку неповнолітньої особи. Важливо зазначити, що значна частина цих прав збігається із загальними правами людини (наприклад, право на життя, право на ім'я, право на набуття громадянства, право на вільне вираження думок тощо) [41].

Деякі науковці інтерпретують права дитини як права людини, адаптовані до потреб неповнолітніх. Хоча таке формулювання може не повністю розкривати суть прав дитини, воно дає змогу ефективно перенести всі ознаки, характерні для суб'єктивних прав особи, на права неповнолітнього, обов'язково враховуючи віковий чинник.

Під безпекою людини слід розуміти як об'єктивний стан, так і суб'єктивне відчуття захищеності в аспекті фізичного, майнового, соціального, психологічного та морального благополуччя, а також захищеності її прав і свобод. Людина перебуває у стані безпеки тоді, коли її права і свободи надійно захищені, забезпечені та гарантовані. Іншими словами, саме права і свободи та їхнє належне забезпечення є фундаментом безпеки індивіда, оскільки права людини притаманні її природі, і без них вона не може існувати як людська істота.

Питання щодо дотримання інших прав і свобод людини стає безпредметним без попереднього гарантування особистої безпеки, особливо безпеки життя. Водночас, лише забезпечення особистої безпеки є явно недостатнім для всебічної безпеки людини, а також її нормального існування та розвитку [8].

Концепція безпеки людини охоплює низку додаткових елементів, серед яких безпека честі та гідності, місця проживання, недоторканність житла, таємниця особистого життя, невтручання в приватне та сімейне життя, а також свободи думки, слова, світогляду, об'єднань та підприємницької діяльності, і, безумовно, безпека майна. Згідно з положеннями Конституції України, право людини на безпеку також включає:

- право на безпечність продукції, послуг і робіт (ч. 4 ст. 42);
- право на безпечні умови праці (ч. 4 ст. 43);
- право на соціальну безпеку (ст. 46);
- право на безпечне для життя і здоров'я довкілля (ч. 1 ст. 50);
- правову безпеку та інші аспекти.

Отже, безпека (захищеність) людини має розглядатися як система, що охоплює фізичну, психологічну, моральну, соціальну, матеріальну, майнову та інші види безпеки. Методологічно це передбачає поєднання різноманітних, але взаємопов'язаних елементів, систем і комплексу заходів, спрямованих на посилення захисного механізму та забезпечення надійних гарантій захисту прав і свобод індивіда від можливих небезпек.

Оскільки юридична наука та практика зосереджені на небезпеках у сфері людської діяльності, причиною загрози завжди виступає певна поведінка або діяльність людей. У цьому контексті безпека людини виступає узагальнюючим, інтегрованим виразником реалізації її прав і свобод, а також рівня її захищеності (гарантованості) від небезпек. Безпека є одним із головних показників якості та рівня життя. У разі недостатнього рівня забезпечення безпеки ці показники погіршуються, що призводить до гіршого задоволення потреб людини.

Досягнення надійної безпеки для всіх можливе винятково шляхом усунення першопричин виникнення загроз для людини, її прав і свобод. Лише в умовах демократичної, соціальної та правової держави індивід може набути захисту від тиранії, гноблення, свавілля, беззаконня, безправ'я, насильства та інших негативних явищ.

Право дитини на безпеку слід трактувати як невід'ємне право бути захищеною від усіх видів загроз і небезпек, зокрема фізичних, психологічних, моральних, соціальних та майнових, з обов'язковим урахуванням її підвищеної вразливості. Це право є ключовим елементом правового статусу неповнолітньої особи. Воно відображає нагальну необхідність гарантування фізичної, емоційної та соціальної захищеності дитини. У цьому контексті безпека дитини виходить за межі простої відсутності фізичних загроз, охоплюючи також створення сприятливого середовища для її всебічного розвитку. Хоча законодавство України прямо не виокремлює це право як окрему статтю, воно чітко передбачає відповідальність держави за захист дитини в межах ширшого контексту прав людини [46].

В умовах гібридної агресії захист прав дитини не обмежується лише фізичною безпекою; критично важливим стає право дитини на захист від шкідливої та дезінформаційної інформації. Російська Федерація активно використовує медіапростір для поширення пропаганди, створення паніки та маніпуляцій, що становить пряму загрозу психологічному здоров'ю та свідомості неповнолітніх. У цьому контексті, Закон України «Про медіа» формує сучасну правову основу для регулювання інформаційного простору,

встановлюючи механізми контролю за контентом та визначаючи відповідальність суб'єктів медіа за поширення забороненої інформації. Цей акт забезпечує реалізацію права дитини на безпечний інформаційний простір, встановлюючи вимоги щодо маркування, обмеження доступу та вилучення контенту, який може негативно вплинути на фізичний, психічний чи моральний розвиток, тим самим протидіючи інформаційно-психологічним операціям агресора [37].

1.2. Розвиток права дитини на безпеку

Право дитини на безпеку розглядається як відносно нова категорія в системі міжнародного права, незважаючи на його глибоке коріння в історичних та соціальних процесах. Еволюція цього права нерозривно пов'язана із загальним розвитком прав людини, паралельним розширенням концепції дитинства та зростанням суспільного усвідомлення про особливу вразливість дітей.

Протягом тривалого історичного періоду діти не вважалися суб'єктами, наділеними правами. Лише на межі XIX–XX століть зародження руху за захист прав дітей кинуло виклик поширеній думці про те, що дитина є переважно квазівласністю чи економічним активом [1].

Дослідження розвитку права дитини на безпеку неможливе без ґрунтового вивчення становлення прав дитини в цілому. Права дитини в їхньому сучасному розумінні розвинулися та були належним чином закріплені порівняно нещодавно – лише у XX столітті. При цьому науковці пропонують різні підходи до періодизації та осмислення процесу становлення прав дитини[2].

Так, Г. Толкачова здійснила дослідження еволюції прав дитини на території України, зосередившись на нормативно-правових актах, які фіксували гарантії захисту прав і свобод дітей. Вона виділяє п'ять ключових етапів, синхронізованих із періодами становлення та розвитку української державності:

- період існування княжої держави (Київської Русі та Галицько-Волинського князівства) і литовсько-польської доби;
- період існування козаччини та Гетьманської держави на території сучасної України;
- період входження українських земель Наддніпрянщини до складу Російської імперії та боротьби за українське національне відродження;
- період становлення України за часів радянської влади;
- період розбудови сучасної української держави та права [47].

Рання історія становлення суспільних відносин та права характеризується приниженим становищем дитини, яка здебільшого розглядалася як об'єкт, річ або власність, а не як самостійна особистість. Цей погляд панував у свідомості суспільства та був закріплений у законодавстві багатьох держав аж принаймні до середини XIX століття.

Навіть найвидатніші філософи античності дотримувалися такої об'єктивації.

Платон, у своїх державотворчих концепціях, бачив дітей радше як матеріал, який необхідно «виліпити» відповідно до потреб ідеальної держави, а не як самоцінних людей. Їхнє індивідуальне існування було підпорядковане колективному благу.

Арістотель хоча й визнавав певну важливість дитини, однак вона була цінна не сама по собі, а винятково завдяки потенціалу, який вона могла реалізувати у майбутньому як повноцінний громадянин. Дитинство було лише перехідним етапом, а не самодостатньою фазою людського життя.

Ця жорстка позиція мала й цілком прагматичні юридичні наслідки. Так, за часів правління імператора Юстиніана у VI столітті було юридично виправдано продаж дитини у рабство, якщо сім'я опинялася у стані крайньої бідності. Такий підхід свідчив про відсутність безумовного захисту життя та свободи дитини.

Попри панівну традицію, впродовж століть періодично виникали прогресивні ідеї, які прокладали шлях до розгляду дітей як окремих індивідів зі своїми власними, невід'ємними правами.

У XVII столітті англійський філософ Джон Локк усвідомлював важливість дитини як самостійної істоти. Він стверджував, що батьки зобов'язані визнавати та поважати потреби й інтереси дітей такими, якими вони є, а не лише проектувати на них власні очікування. XVIII століття ознаменувалося гуманістичними поглядами Жана-Жака Руссо, який у своєму трактаті «Еміль, або Про виховання» наполягав на унікальній цінності дитинства. Він доводив, що дитинство – це не просто підготовка до дорослості, а самостійний, важливий етап у порядку людського буття.

У XIX столітті Джон Стюарт Мілль, хоча й вважав, що повноцінна концепція свободи застосовується лише до дорослих, він визнавав необхідність захисту дітей. Його позиція віддзеркалювала зростаючу увагу громадськості та законодавців до вразливості дитячого населення та необхідності його правового забезпечення.

Поступово уявлення про те, що діти мають лише потенційну або суто економічну цінність (наприклад, як робоча сила чи спадкоємці), почало кардинально змінюватися. На зміну цьому погляду прийшла сучасна концепція дитини як унікальної та вразливої соціальної групи.

Це розуміння накладало на суспільство безумовний обов'язок не лише виховувати, а й підтримувати та захищати цю групу від різноманітних небезпек і експлуатації. Дитина перестала бути анонімним «об'єктом» виховання і перетворилася на окрему особистість із власними, чітко визначеними правами, що стало філософською основою для створення міжнародного та національного законодавства про захист прав дитини у XX столітті [3].

Паралельно з повільною еволюцією філософської думки, яка врешті-решт визнала дитину як особистість, прискорені економічні та технічні революції, соціальні потрясіння та світові війни стали потужними двигунами, що вимагали негайного переосмислення прав дітей та їхнього місця у світі. Жорстокі реалії Індустріальної епохи, зокрема, дитяча праця, зробили питання захисту дитинства надзвичайно гострим.

Як реакція на ці виклики, почали з'являтися перші законодавчі ініціативи. Франція однією з перших ухвалила трудове законодавство для захисту дітей у 1841 році, намагаючись обмежити їхню експлуатацію на заводах та фабриках.

Згодом проблема дитячої праці набула міжнародного масштабу. Після Першої світової війни, Угода Ліги Націй 1919 року вперше закріпила це питання на глобальному рівні. Члени Ліги взяли на себе зобов'язання, відповідно до міжнародних конвенцій, забезпечувати та підтримувати справедливі та гуманні умови праці для чоловіків, жінок та дітей, як у своїх країнах, так і в державах, з якими вони мали торговельні відносини. Це стало важливим кроком до інституціоналізації захисту дитини.

Вивчення прав дітей нерозривно пов'язане з динамічним періодом кінця XIX та початку XX століть, коли швидкі зміни в економічній, соціальній, культурній та політичній сферах формували новий світовий порядок. Саме в цей час виникли та були закріплені ключові міжнародні документи, які лягли в основу сучасної системи захисту прав дитини.

Ключовою фігурою, яка перевела філософські роздуми у площину практичних дій та міжнародного права, стала британська гуманістка Еглантайн Джебб. Глибоко вражена жахом та руйнівними наслідками Першої світової війни для цивільного населення, Джебб усвідомила, що діти є найбільш вразливою категорією і потребують абсолютно особливого та пріоритетного захисту.

У 1919 році, спільно зі своєю сестрою Дороті Бакстон, вона заснувала фонд «Save the Children» (Рятуйте дітей) з метою надання невідкладної допомоги та захисту дітям, які постраждали від війни та її наслідків. У 1920 році організація набула глобальної структури, об'єднавшись навколо Міжнародного союзу «Save the Children».

Саме ця міжнародна організація стала ініціатором створення першого документа, присвяченого виключно правам дитини. Міжнародний союз «Save the Children» 23 лютого 1923 року прийняв першу редакцію Декларації прав дитини, розроблену Еглантайн Джебб. Під час п'ятої загальної асамблеї Союз ратифікував проєкт і 28 лютого 1924 року направив його до Ліги Націй. Джебб

наполягала на тому, що світ повинен вимагати певних прав для дітей і докладати зусиль для їхнього загального визнання.

На підставі ініціативи Еглантайн Джебб, Генеральна Асамблея Ліги Націй 26 вересня 1924 року офіційно прийняла Декларацію прав дитини.

Декларація отримала назву «Хартія прав дитини» або «Женевська декларація», за місцем її прийняття. Вона стала першим інструментом прав людини, прийнятим на міжнародному рівні, випередивши Загальну декларацію прав людини аж на 24 роки [4].

Преамбула Декларації проголошувала моральний обов'язок людства перед дитиною: чоловіки та жінки всіх націй, поза межами раси, національності чи віросповідання, зобов'язані дати дитині найкраще, що вони мають.

Декларація 1924 року містила п'ять фундаментальних принципів, які були загальними за своєю суттю і включали:

- забезпечення нормального матеріального та духовного розвитку дитини;
- невідкладна допомога голодним, хворим та відстаючим у навчанні дітям;
- виправлення поведінки дітей-правопорушників;
- прихисток та підтримка сиріт і бездомних;
- пріоритетне отримання допомоги під час лиха;
- захист від будь-якої форми експлуатації та підготовка до можливості заробляти на існування;
- виховання у свідомості, що таланти дитини мають бути присвячені служінню ближнім.

Незважаючи на те, що Декларація не була обов'язковим договором і відображала скоріше патерналістський підхід (розглядаючи дитину як об'єкт захисту, а не суб'єкт прав), вона мала історичне значення. Вона поклала початок закріпленню прав дітей у міжнародно-правових актах, а її принципи стали фундаментом для всіх наступних сучасних документів, що охороняють права дітей [24].

Декларація прав дитини 1924 року, znana як Женевська Декларація, має колосальне історичне та правове значення, оскільки вона стала першим загальновизнаним міжнародним інструментом у сфері прав людини. Насамперед вона має піонерську роль у міжнародному праві, ухвалена Лігою Націй 26 вересня 1924 року вона стала справжнім правовим прецедентом і засновницьким актом. Ця декларація стала першим інструментом прав людини, а саме цей документ став першим міжнародним актом, який був повністю присвячений захисту прав і благополуччя конкретної групи людей – дітей. Це ознаменувало поворотний момент у світовій правовій думці, вперше визнавши, що права людини потребують міжнародної стандартизації та захисту.

Декларація 1924 року на 24 роки випередила ухвалення значно відомішої Загальної декларації прав людини, прийнятої Організацією Об'єднаних Націй у 1948 році. Цей факт підкреслює, що міжнародна спільнота, травмована війнами та соціальними кризами, спочатку усвідомила пріоритетний обов'язок щодо захисту найвразливішої категорії – дітей ще до того, як змогла домовитися про загальні права для всього людства.

Незважаючи на свій патерналістський характер (тобто розгляд дитини як об'єкта захисту, а не повноцінного суб'єкта права), Женевська Декларація виконала критично важливу функцію, вона встановила моральний обов'язок світової спільноти перед дитиною, незалежно від раси, національності чи віросповідання.

Фундаментом сучасних документів стали основні принципи Декларації 1924 року:

- про нормальний розвиток;
- про допомогу;
- про захист від експлуатації;
- про виховання.

Всі вони були безпосередньо закладені в основу Декларації прав дитини ООН 1959 року та, зрештою, у Конвенцію ООН про права дитини 1989 року – найповніший і найпоширеніший міжнародний договір у цій сфері.

Таким чином, Женевська Декларація, розроблена Еглантайн Джебб, є не просто історичним документом, а наріжним каменем усієї сучасної системи міжнародного захисту прав людини!

Прийняття Декларації прав дитини 1924 року стало можливим завдяки діяльності Ліги Націй – першої універсальної міжнародної інституційної організації, створеної після катастрофи Першої світової війни.

Саме Ліга Націй, прагнучи запобігти новим глобальним конфліктам і відновити міжнародний порядок, стала першою міжнародною структурою, яка виявила глибоку зацікавленість у захисті та добробуті дітей. Особлива увага приділялася дітям, які осиротіли або були переміщені внаслідок воєнних дій.

Для інституційного забезпечення цієї роботи Ліга Націй створила спеціальний Комітет із захисту дітей, це був перший постійний міжнародний орган, присвячений питанням дитинства.

Ухвалила низку тематичних конвенцій. Захист дітей розглядався в широкому контексті боротьби з експлуатацією та торгівлею людьми. Яскравими прикладами є:

- міжнародна конвенція про боротьбу з торгівлею жінками та дітьми 1921 року;
- Конвенція про рабство 1926 року яка, серед іншого, захищала дітей від потрапляння у рабство.

Таким чином, Ліга Націй не лише прийняла Женевську Декларацію, а й створила першу міжнародно-правову та інституційну базу для захисту дитинства. Хоча невдача та подальший розпад Ліги Націй (що, своєю чергою, призвело до Другої світової війни) поклали край безпосереднім очікуванням, покладеним на Декларацію 1924 року, її історична роль залишається незмінно високою.

Декларація стала наріжним каменем для майбутнього розвитку прав дитини. Вона досягла трьох критично важливих результатів:

- визнала дітей окремим сегментом, а саме чітко встановила, що діти є унікальною і вразливою групою, яка потребує особливого захисту, відмінного від захисту дорослих;

- поклала обов'язок на міжнародну спільноту, вперше в історії документ затвердив, що права та добробут дітей є не лише внутрішньою справою окремих держав чи родин, а пріоритетним обов'язком усього міжнародного співтовариства;

- заклала основи для наступників.

Принципи Декларації були збережені та пізніше розширені Організацією Об'єднаних Націй, забезпечуючи прямий спадковий зв'язок між Женевською Декларацією 1924 року та сучасною Конвенцією ООН про права дитини 1989 року.

Надалі Декларація прав дитини 1924 року (Женевська декларація), незважаючи на розпуск Ліги Націй, не втратила свого значення, а навпаки, стала фундаментальною основою для розширеного міжнародно-правового захисту дитинства.

Принципи Декларації 1924 року були суттєво розширені та доповнені і набули нового життя у вигляді Декларації прав дитини, яку Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй ухвалила 20 листопада 1959 року. Цей документ, прийнятий через 35 років після Женевської Декларації, відображав новий рівень міжнародної співпраці та гуманістичних ідеалів після другої світової війни. Декларація 1959 року розширила перелік прав, включаючи права на освіту, дозвілля та рівність без дискримінації, зберегла патерналістський підхід (розглядала дитину як об'єкт захисту та турботи), але її прийняття стало ключовим проміжним кроком на шляху до створення юридично обов'язкового міжнародного документа. Саме Декларація 1959 року стала безпосередньою основою для розробки та прийняття Конвенції ООН про права дитини 1989 року.

Конвенція 1989 року є найповнішим і юридично обов'язковим міжнародним договором у цій сфері. Її часто називають «Світовою конституцією для дітей» через її всеосяжний характер та майже універсальну ратифікацію

державами світу. Вона остаточно закріпила дитину як суб'єкт права на відміну від попередніх декларацій, визнала дитину самостійним носієм прав, а не лише об'єктом батьківської чи державної турботи. Вивела чотири основні принципи: недискримінація; найкраще забезпечення інтересів дитини; право на життя, виживання та розвиток; повага до поглядів дитини.

Для України цей процес має пряме правове значення. З моменту ратифікації Конвенції ООН про права дитини 27 вересня 1991 року, цей міжнародний договір став частиною національного законодавства України, гарантуючи захист прав усіх дітей на її території відповідно до найвищих світових стандартів [53].

Визнаючи історично важливу роль Ліги Націй у започаткуванні правового захисту прав дитини (завдяки Женевській Декларації 1924 року), остаточне та всеосяжне врегулювання сучасного міжнародно-правового захисту відбулося в рамках Організації Об'єднаних Націй (ООН).

Організація Об'єднаних Націй була заснована у 1945 році після Другої світової війни з ключовою місією підтримки міжнародного миру та безпеки, а також розвитку співпраці у вирішенні глобальних проблем економічного, соціального та гуманітарного характеру. Це нове, потужніше інституційне середовище надало можливість для закріплення прав дитини на безпрецедентно високому рівні.

Після ухвалення Загальної декларації прав людини у 1948 році, міжнародна спільнота взялася за розробку спеціалізованого документа для захисту дітей. У 1957 році Комісія ООН з прав людини розпочала роботу над проєктом тексту нової Декларації. Проєкт був розроблений економічною і соціальною радою ООН за активної участі та сприяння низки громадських організацій, що свідчило про залучення громадянського суспільства до формування міжнародного права. Цей процес кульмінував ухваленням Декларації прав дитини (Декларація 1959 року) одностайною підтримкою та моральним авторитетом.

20 листопада 1959 року Генеральна Асамблея ООН ухвалила Декларацію прав дитини у формі Резолюції 1386 (XIV). Найважливішим показником значущості цього документа є те, що він був прийнятий абсолютно одногolosно усіма державами-членами ООН, які брали участь у голосуванні. Це унікальний факт, оскільки жоден з попередніх ключових міжнародних документів, включаючи навіть Загальну декларацію прав людини 1948 року, не був прийнятий без жодного голосу «проти» чи «утримався». Одностайність свідчить про значний моральний авторитет Декларації 1959 року та про те велике, безумовне значення, яке міжнародна спільнота приділяла захисту прав дитини.

Ухвалення Декларації стало непорушним моральним зобов'язанням для всіх націй, підтвердивши, що захист дитинства є універсальним гуманітарним імперативом. Декларація 1959 року, розширивши патерналістські принципи Женевської Декларації 1924 року, стала прямим ідейним попередником Конвенції ООН про права дитини 1989 року [44].

Декларація 1959 року розпочинається з ключового твердження, що діти потребують спеціальної охорони і піклування, що охоплює, зокрема, належний правовий захист, як до, так і після народження. У преамбулі повторюється обіцянка Декларації 1924 року про те, що «людство зобов'язане дати дитині найкраще, що воно може дати». Документ особливо закликає волонтерські організації та місцеву владу активно прагнути до дотримання та реалізації прав дитини, підкреслюючи необхідність участі як державних, так і недержавних структур.

Одним із центральних принципів Декларації є визнання права дитини на спеціальний захист, а також на забезпечення можливостями та сприятливими умовами, що дадуть їй змогу розвиватися фізично, розумово, морально, духовно та соціально, здоровим і нормальним шляхом, в умовах свободи та гідності.

Декларація чітко встановила, що першочерговим фактором у прийнятті будь-яких законів та рішень, що стосуються дитини, є найкращі інтереси дитини. Цей стандарт став наріжним каменем і повторюється в усіх подальших

міжнародно-правових інструментах щодо прав дитини, включаючи Конвенцію ООН 1989 року.

Декларація 1959 року деталізувала низку соціальних та громадянських прав, які мають бути гарантовані кожній дитині, всі вони представлені в таблиці 1.

Таблиця 1.

Категорія Права	Зміст
Особистісні Права	Право на ім'я та громадянство з моменту народження.
Соціально-Економічні Права	Право на належне харчування, житло, відпочинок і необхідне медичне обслуговування.
Право на Освіту	Право на освіту, що є фундаментальним для розвитку.
Права Дітей з Інвалідністю	У разі, якщо дитина є неповносправною (фізично, психічно або соціально), їй мають бути забезпечені спеціальні режими, освіта і піклування, необхідні з огляду на її особливий стан.
Захист від Експлуатації	Захист від недбалого ставлення, жорстокості та експлуатації, торгівлі людьми та залучення до роботи до досягнення належного вікового мінімуму.
Заборона Дискримінації	Заборона дискримінації за будь-якими ознаками.

Таким чином, Декларація 1959 року суттєво розширила сферу захисту дитини, перетворивши загальні принципи 1924 року на більш структурований набір прав, що визначив напрямок для майбутнього юридично обов'язкового міжнародного захисту.

Декларація прав дитини 1959 року є значно досконалішим і ширшим за обсягом документом порівняно з її попередницею, Декларацією 1924 року. Вона містить 10 ключових принципів, які охоплюють набагато ширший спектр прав дитини.

Головна філософська ідея Декларації 1959 року може бути сформульована як «добро – дітям». Вона ґрунтується на розумінні, що дитина, внаслідок своєї фізичної та розумової незрілості, потребує особливої опіки та уваги, включно з належним правовим захистом як до, так і після народження.

Декларація закликає не лише держави, але й батьків, громадські організації, органи влади на місцевому та національному рівнях визнати ці права та забезпечити їхнє виконання через правову реформу та іншими шляхами. Це створює так званий «горизонтальний ефект», який розширює коло відповідальних суб'єктів за межами уряду.

На відміну від Женевської декларації, цей документ торкається не лише життєвих потреб дитини (харчування, житло), але й емоційних потреб, зокрема потреби дитини в любові та розумінні. Вона також наголошує на:

- необхідності збереження єдності родини;
- до- та післяпологовій допомозі матері й дитині;
- праві дитини на ім'я та національність;
- обов'язковій і безкоштовній початковій освіті;
- забороні дитячої праці до певного віку;
- праві дитини на гру і творчість.

Важливо зазначити, що Декларація 1959 року, згідно з позицією Міністерства юстиції України, є документом категорії «soft law» (м'якого права). Це означає, що з формальної юридичної точки зору вона не є жорстким правом, яке зобов'язує державу діяти у певний спосіб, як це роблять договори та конвенції. Однак це не применшує її значення. Вона визнається універсальним та ефективним інструментом захисту прав дитини у світовому масштабі та діє з дати її прийняття Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року. Це був потужний моральний імператив, що спонукав держави до дій.

Декларація 1924 року та Декларація 1959 року є прямими ідейними та правовими попередниками найважливішого документа у сфері захисту прав дитини – Конвенції ООН про права дитини 1989 року.

Конвенція 1989 року була підписана у Нью-Йорку 20 листопада 1989 року і набрала чинності 2 вересня 1990 року. Для України вона набула чинності 27 вересня 1991 року.

Головна ідея Конвенції 1989 року полягає у прогресивному погляді: діти – це не «маленькі дорослі», а повноправні члени суспільства. Вони мають не лише

ті самі права, що й дорослі, а й свої особливі права, такі як право на гру, на сімейне виховання, на спілкування з однолітками. Конвенція остаточно закріпила уявлення про те, що дитинство – це не просто підготовка до дорослого життя, а важливий та самоцінний етап життя людини.

Конвенція ООН про права дитини є кульмінацією багаторічного міжнародного руху, розпочатого Женевською Декларацією 1924 року і є найбільш повним та всеосяжним документом про права дитини у світі.

Конвенція, яка базується винятково на встановлених у ній правах, є найдовшою чинною угодою ООН про права людини. Її унікальність полягає в тому, що вона стосується не лише надання та реалізації прав у мирний час, а й забезпечує захист дітей в умовах збройного конфлікту. Вперше в міжнародному праві Конвенція закріплює чіткі принципи, на яких ґрунтується усиновлення, ставлячи найкращі інтереси дитини на чільне місце, втілює прогресивний погляд, що діти – це повноправні члени суспільства, чиє дитинство є не просто підготовкою до дорослого життя, а важливим і самоцінним етапом.

В основі Конвенції 1989 року лежать чотири керівні принципи (General Requirements), які є загальними вимогами до тлумачення та виконання усіх закріплених у ній прав вони представлені у таблиці 2.

Таблиця 2.

Принцип	Стаття	Суть та розширення
1. Недопущення дискримінації	Ст. 2	Принцип має абсолютний характер. Він не лише забороняє дискримінацію за перерахованими підставами (раса, стать, релігія, інвалідність тощо), але й забороняє будь-які інші можливі форми дискримінації. Йдеться про забезпечення однакових можливостей для всіх дітей: дівчат і хлопчиків, працездатних дітей та дітей з інвалідністю, представників різних релігійних груп, багатих

Принцип	Стаття	Суть та розширення
		і бідних.
2. Враховання найкращих інтересів дитини	Ст. 3	Визнає дітей повноправними людьми, чий інтереси мають враховуватися як головний чинник під час прийняття будь-якого рішення щодо реалізації її суб'єктивного права. Цей принцип вимагає оцінювати побажання дитини з огляду на комплексне задоволення її прав та інтересів, особливо у їхній довгостроковій перспективі.
3. Право на життя, виживання і розвиток	Ст. 6	Принцип є набагато ширшим, ніж просто захист фізичного життя. Він накладає на держави зобов'язання контролювати та забезпечувати не лише фізичний розвиток, але й ментальний, духовний, моральний, психологічний та соціальний розвиток дітей. Уряди повинні створити середовище, яке найкраще готує дитину до самостійного життя у вільному суспільстві.
4. Повага до поглядів дитини	Ст. 12	Держави-учасниці зобов'язані надавати дітям можливість вільно висловлювати свою думку з усіх питань, що їх стосуються. Це стосується сімейного життя, шкільного процесу, закладів соціального забезпечення, а також положень про безпритульних (джерело [187, с. 47-48]).

Конвенція 1989 року структурно складається з 54 статей, згрупованих у три основні частини. В частина I (Статті 1–45) визначені права та керівні принципи,

вона передбачає безпосередні права дітей, які можна об'єднати у чотири категорії:

- керівні принципи (загальні вимоги до всіх прав);
- права виховання і розвитку (базові права на життя, виховання та розвиток потенціалу дитини);
- права безпеки (захист від шкоди, жорстокості та експлуатації);
- права на участь (права активно висловлювати свою позицію).

В частині II (Статті 46–51) визначено контрольний механізм. Ця частина запроваджує механізм нагляду за дотриманням Конвенції, ключову роль у якому відіграє Комітет ООН з прав дитини. Комітет приймає загальні коментарі, які хоча й не мають обов'язкової юридичної сили (*hard law*), проте сприймаються державами-учасниками як авторитетні тлумачення та рекомендації.

Частина III (Статті 52–54) складається з формальних умов і містить положення про порядок підписання, ратифікації, набрання чинності, внесення поправок та денонсації Конвенції.

Серед ключових здобутків Конвенції 1989 року варто відзначити що цей документ встановлює нові права для дітей у міжнародному правовому полі, які до того часу не були закріплені:

- право дитини на збереження власної ідентичності;
- право на особливий захист для вразливих груп, зокрема дітей-біженців;
- право дітей корінного населення вільно сповідувати свою культуру.

У деяких випадках ці нововведення набувають форми адаптованих для дітей версій уже існуючих прав таких як свободи вираження поглядів; права на справедливий судовий розгляд тощо.

Крім того, Конвенція закріплює права, які раніше фігурували лише як частина прецедентного права в рамках регіональних договорів про права людини. Прикладом є право дітей бути вислуханими під час судових чи адміністративних проваджень, які їх стосуються. Цей документ також замінив необов'язкові рекомендації обов'язковими стандартами, це стосується, наприклад, гарантій у процедурах усиновлення та прав дітей з інвалідністю.

Також важливо приділити увагу документам, які безпосередньо спрямовані на гарантування безпеки дітей в умовах збройного конфлікту.

Зокрема, положення Женевської конвенції IV 1949 року про захист цивільного населення під час війни та Додаткового протоколу I 1977 року до Женевських конвенцій, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів і застосовуються для забезпечення захисту дітей під час військових дій.

Серед найбільш значущих положень для гарантування безпеки дітей на сьогодні визначено:

- стаття 24 Женевської конвенції IV (яка стосується загального захисту населення від певних наслідків війни);
- стаття 50 Женевської конвенції IV (щодо захисту дітей на окупованих територіях);
- стаття 77 Додаткового протоколу I (яка встановлює заходи для захисту дітей);
- стаття 78 Додаткового протоколу I (яка регулює питання евакуації дітей).

Таким чином, право дитини на безпеку є результатом тривалого історичного процесу, що включає як зміну суспільного сприйняття дітей, так і розвиток юридичних норм, спрямованих на захист їхніх прав.

Спочатку діти часто розглядалися лише як об'єкт власності. Однак, поступово, починаючи з кінця XIX століття, почало формуватися уявлення про них як про окремих осіб, наділених власними правами.

Знаковими етапами на шляху до сучасного розуміння прав дитини стали:

- прийняття Декларації прав дитини 1924 року Лігою Націй;
- прийняття Декларації прав дитини 1959 року Організацією Об'єднаних Націй (ООН).

Ці міжнародні документи заклали міцне підґрунтя для подальшого створення та ухвалення Конвенції ООН про права дитини 1989 року. Вони відіграли вирішальну роль у визнанні дітей суб'єктами прав та забезпеченні

їхнього захисту на глобальному рівні.

Отже, сучасне розуміння права дитини на безпеку ґрунтується на багатогранній і багатовіковій еволюції соціальних, правових та моральних підходів до захисту прав дітей.

РОЗДІЛ 2

Аналіз сучасного правового забезпечення та стану захисту прав дітей в умовах гібридних загроз

2.1 Забезпечення прав дітей які постраждали від насильства в умовах гібридних загроз

Забезпечення права дитини на безпеку в сучасному світі набуває критичного значення, особливо в контексті гібридних загроз. Ці загрози являють собою комплексне поєднання військових, політичних, економічних, кібернетичних та інформаційно-психологічних методів, спрямованих на дестабілізацію держави. Діти, як найбільш вразлива частина населення, стають безпосередніми або опосередкованими жертвами такої агресії.

Право дитини на безпеку, яке закріплене в Конвенції ООН про права дитини (зокрема, ст. 3, 6, 19, 38), слід трактувати широко. В умовах гібридних загроз воно охоплює не лише фізичну безпеку (захист від збройного насильства, мін, вибухонебезпечних предметів, торгівлі людьми), але й низку інших критичних аспектів:

- психологічна безпека включає захист від травматичного впливу інформаційної війни, пропаганди, страху та постійної напруги, пов'язаної з конфліктом;
- інформаційна (кібер) безпека це захист від кібербулінгу, експлуатації в інтернеті, вербування та шкідливого контенту, який поширюється в рамках інформаційних операцій ворога;
- соціальна та економічна безпека гарантує доступу до освіти, охорони здоров'я, житла та соціальних послуг, які часто порушуються через економічну дестабілізацію, спричинену гібридною агресією.

Гібридні загрози створюють виклики для захисту прав дитини, оскільки

вони розмивають межі між миром і війною. Насамперед це дезінформація та пропаганда. Діти стають об'єктами цілеспрямованих інформаційних кампаній, які можуть спотворювати їхнє сприйняття світу, розпалювати ворожнечу або використовуватися для психологічного тиску. Ведеться мілітаризація освітнього простору, тобто використання шкіл та освітніх установ у військових цілях або їхнє цілеспрямоване знищення, що порушує право дитини на освіту та робить їх мішенню. Зростає ризик онлайн-грумінгу та експлуатації дітей через цифрові канали, які активно використовуються в умовах гібридної агресії для збору даних, вербування або завдання психологічної шкоди.

Гібридні загрози призводять до масового переміщення населення, що критично порушує право дитини на сім'ю, житло, стабільне навчання та медичне обслуговування.

Ефективне забезпечення права дитини на безпеку вимагає комплексного підходу на міжнародному та національному рівнях. Необхідно адаптувати міжнародне гуманітарне право, розтлумачити норми Женевських конвенцій та Додаткових протоколів з урахуванням нових форм ведення бойових дій (кібератаки, інформаційні операції), щоб чітко кваліфікувати їх як порушення прав дитини.

Національне законодавство потребує посилення. Необхідно впроваджувати спеціальні норми, які забезпечують захист даних дітей в умовах кіберзагроз, кримінальну відповідальність за поширення пропаганди, спрямованої на мілітаризацію свідомості дітей або розпалювання ворожнечі, систему психосоціальної підтримки для дітей, які постраждали від гібридної агресії. Посиленої уваги потребує освіта з безпеки, необхідно впроваджувати програми медіаграмотності та кібербезпеки для дітей, батьків та вчителів, щоб навчити їх критично оцінювати інформацію та безпечно поводитися в цифровому просторі.

Обов'язковою складовою є залучення волонтерських та міжнародних організацій (ЮНІСЕФ, Червоний Хрест) для надання гуманітарної допомоги, психологічної підтримки та моніторингу порушень прав дитини в зонах,

уражених гібридними загрозами.

Таким чином, забезпечення права дитини на безпеку в умовах гібридних загроз вимагає не лише реакції на збройний конфлікт, але й превентивної роботи в інформаційному та кіберпросторі, а також інтеграції психосоціальної підтримки в систему захисту.

Забезпечення права дитини на безпеку в сімейному, освітньому середовищі та у межах ювенальної юстиції також дуже важливе питання.

Серед загроз, що виникають у сімейному середовищі та становлять небезпеку для дитини, виокремлюють домашнє насильство. Це явище може проявлятися як безпосереднє вчинення насильницьких дій стосовно дитини, так і через ситуацію, коли дитина стає його свідком.

Особливе занепокоєння викликає той факт, що домашнє насильство є одним із тих соціальних явищ, які значно загострюються в періоди емоційної напруги, спровокованої збройною агресією.

Насильство в родині, яке зачіпає інтереси дітей, є серйозною соціальною проблемою. На тлі загального прогресу суспільства та структурних змін у сім'ї, питання захисту дітей від домашнього насильства набуває особливої актуальності. Агресія, що відбувається у домашньому оточенні, залишає глибокі й тривалі сліди на психічному, емоційному та фізичному здоров'ї дітей, негативно впливаючи на їхній повноцінний розвиток.

Без гарантування безпеки дитини у сімейному середовищі стає неможливим створення умов для її самореалізації, формування паритетної демократії та реалізації у майбутньому принципів рівних прав і можливостей для кожного громадянина.

Дитина, яка не має можливості захистити себе від насильства, потрапляє у вразливе становище, що може істотно позначитися на її подальшому благополуччі.

Загалом, домашнє насильство є однією з найбільш поширених форм порушення прав людини. Найчастіше протиправні дії, спрямовані проти будь-кого з членів сім'ї, супроводжуються актами агресії, приниження та жорстокої

поведінки.

Ключовим спеціалізованим документом, розробленим для комплексного запобігання та протидії домашньому насильству, є Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами, більш відома як Стамбульська конвенція .

Цей документ, прийнятий Комітетом міністрів Ради Європи у 2011 році, є першим юридично обов'язковим міжнародним актом, який створює всеосяжну правову базу для захисту від усіх форм насильства стосовно жінок та домашнього насильства, що може зачіпати й дітей. Конвенція охоплює чотири основні напрями:

- запобігання (зміна соціальних і культурних моделей поведінки);
- захист (надання притулку та допомоги жертвам);
- кримінальне переслідування (покарання винних);
- комплексна політика (координація дій усіх державних органів).

Для України цей документ набув особливого значення після його ратифікації Законом України від 20 червня 2022 року № 2319-IX. Цей крок став важливим свідченням прихильності держави до європейських стандартів захисту прав людини, особливо в умовах посилення ризиків домашнього насильства, спричиненого збройною агресією.

Насильство по відношенню до цивільного населення, включаючи жінок та дітей, під час збройних конфліктів є окремою міжнародною проблемою, яка вимагає втручання найвищих міжнародних інституцій.

Зокрема, всі форми сексуального насильства в контексті збройних конфліктів були рішуче засуджені Радою Безпеки ООН у Резолюції 1888 (2009), ухваленій 30 вересня 2009 року.

Ця Резолюція є частиною важливого комплексу документів Ради Безпеки ООН, спрямованих на боротьбу з сексуальним насильством, пов'язаним із конфліктом, та встановлює механізми для:

- посилення захисту жінок і дітей;
- притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні цих злочинів;

– призначення спеціальних представників для моніторингу та звітності щодо таких злочинів, підкреслюючи їхню неприпустимість як військових злочинів та злочинів проти людяності.

Таким чином, міжнародно-правове поле надає два рівні захисту: спеціалізований (Стамбульська конвенція) для боротьби з домашнім насильством та загальний (Резолюції РБ ООН) для засудження насильства в умовах війни [5].

В українське законодавство вже інтегровано значний інструментарій для боротьби з насильством у сім'ї. Ключовим нормативно-правовим актом у цій сфері є Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» № 2229-VIII, який був прийнятий 7 грудня 2017 року. Цей Закон заклав комплекс ефективних інструментів, що суттєво модернізували національну систему протидії насильству в сім'ї. Його положення відповідають європейським стандартам та значною мірою гармонізовані з вимогами Стамбульської конвенції (Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами).

Зокрема, Закон № 2229-VIII запровадив такі важливі механізми:

- терміновий заборонний припис стосовно кривдника;
- обмежувальний припис щодо кривдника;
- систему комплексного надання допомоги постраждалим особам, включаючи відкриття притулків та денних центрів соціально-психологічної допомоги;
- створення Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства, що сприяє ефективнішому моніторингу та координації дій суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії.

Таким чином, прийняття цього Закону стало вирішальним кроком до забезпечення прав дитини на безпеку у сімейному середовищі, оскільки він чітко визначає, що дитина є як безпосередньою жертвою, так і свідком насильства, і вимагає відповідних заходів захисту та підтримки [31].

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»

надає Національній поліції України низку важливих повноважень, спрямованих на негайне реагування та превентивну роботу. Зокрема, до функцій поліції відносяться:

- винесення термінового заборонного припису щодо кривдника, що є інструментом негайного захисту постраждалих осіб, включаючи дітей;
- ведення профілактичного обліку осіб, схильних до вчинення домашнього насильства (кривдників);
- проведення профілактичних заходів з метою запобігання рецидивам;
- здійснення контролю за виконанням кривдником спеціальних заходів, які можуть бути призначені судом, наприклад, проходження корекційних програм.

Окрім правоохоронних органів, в Україні також створена мережа різноманітних спеціалізованих служб та установ, основною метою яких є надання комплексної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства. Ця допомога включає соціально-психологічну підтримку, юридичні консультації та надання тимчасового притулку.

В контексті збройної агресії та окупації окремих територій виникають специфічні юридичні та статистичні проблеми.

Зокрема, необхідно зауважити, що, згідно з нормами міжнародного права, Україна не несе безпосередньої відповідальності за випадки вчинення домашнього насильства на тимчасово окупованих та непідконтрольних територіях, оскільки фактичний контроль там здійснюється державою-окупантом.

Водночас, в умовах війни та внутрішнього переміщення актуалізується питання достовірності та повноти статистики щодо кількості випадків домашнього насильства, зафіксованих на підконтрольній території України. Емоційна напруга, економічні труднощі та обмеження доступу до соціальних служб можуть призводити до латаної латентності (прихованості) цих злочинів, що ускладнює об'єктивну оцінку масштабів проблеми та планування ефективних заходів протидії [49].

У 2024 році від кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством потерпіло 8900 осіб, з яких 970 – діти (565 – неповнолітні, 405 – малолітні). У 2023 році від кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством потерпіло 6787 осіб, з яких 571 – діти (270 – неповнолітні, 301 – малолітні). У тому числі від домашнього насильства – 2731 особа, з яких 66 – діти (35 – неповнолітні, 31 – малолітні). У 2022 році від кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством потерпіло 3292 особи, з яких 206 – діти (87 – неповнолітні, 119 – малолітні). У тому числі від домашнього насильства 1449 осіб, з яких 22 – діти (9 – неповнолітні, 13 – малолітні). У 2021 році від кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством потерпіла 4751 особа, з яких 419 – діти (192 – неповнолітні, 227 – малолітні). У тому числі від домашнього насильства 2396 осіб, з яких 63 – діти 28 – неповнолітні, 35 – малолітні). У 2020 році від кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством потерпіло 3966 осіб, з яких 199 – діти (80 – неповнолітні, 119 – малолітні). У тому числі від домашнього насильства 2192 осіб, з яких 31 – діти (13 – неповнолітні, 18 – малолітні). У 2019 році від кримінальних правопорушень, пов'язаних з насильством у сім'ї потерпіло 2589 осіб, з яких 188 – діти (49 – неповнолітні, 139 – малолітні) [34].

Загалом, у 2024 році спостерігається зростання кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень, пов'язаних з домашнім насильством, що частково пояснюється загостренням соціальних проблем в умовах воєнного стану. Діти залишаються однією з найбільш вразливих категорій постраждалих.

В умовах повномасштабної збройної агресії проблема домашнього насильства не лише зберігає свою актуальність, але й суттєво загострюється. Війна не усуває, а навпаки, посилює та каталізує чинники, що спричиняють конфлікти та агресію в родинях.

Це загострення є прямим наслідком низки негативних соціально-економічних та психологічних факторів, викликаних військовими діями, а саме:

- економічна нестабільність, яка значно знижує рівень доходів, повна або часткова втрата житла та безробіття створюють хронічний стрес та фінансову

напругу, які часто стають прямими тригерами для ескалації конфліктів і, як наслідок, проявів насильства у сім'ї;

– психологічна травматизація, накопичується емоційна напруга, переживання втрат і досвід бойових дій (для ветеранів та військовослужбовців) підвищують рівень агресії та знижують здатність до конструктивного вирішення конфліктів.

Традиційно домашнє насильство непропорційно вражає вразливі групи населення (жінки, діти, люди похилого віку, особи з інвалідністю). Ці групи, окрім безпосередньої загрози насильства, додатково обтяжені необхідністю вирішення численних проблем, які виникли через збройний конфлікт у державі (наприклад, переміщення, пошук притулку, відновлення документів).

Особлива проблема виникає, коли родина опиняється у новій громаді як внутрішньо переміщені особи (ВПО). У таких умовах випадки насильства ще більше замовчуються, постраждалі особи можуть боятися розголосу через відсутність соціальної підтримки, нерозуміння місцевих механізмів допомоги, страх втрати тимчасового житла або небажання привертати увагу до своєї ситуації у незнайомому оточенні. Стає обмежений доступ до ресурсів, втрачається зв'язок з усталеними соціальними службами та фахівцями, яким довіряли, зменшується ймовірність звернення по допомогу.

Таким чином, війна створює ідеальне середовище для процвітання та приховування домашнього насильства, роблячи захист прав дитини та інших постраждалих критично складним завданням для правоохоронних та соціальних служб.

Згідно із засадами, закріпленими в абзаці другому частини другої статті 10 Закону України «Про охорону дитинства», держава бере на себе зобов'язання щодо всебічного захисту прав дитини. Це зобов'язання охоплює комплексний захист від усіх проявів насильства та неправомірних дій. Зокрема, йдеться про неприпустимість будь-яких форм домашнього насильства, інших різновидів жорстокого поводження, будь-якої експлуатації, включно з найтяжчими проявами, такими як сексуальне насильство. Ключовим аспектом даної норми є

наголошення на тому, що цей захист поширюється навіть на ті випадки, коли неправомірні дії та загрози виходять безпосередньо від батьків, усиновителів або інших осіб, які офіційно їх замінюють, що підкреслює пріоритет інтересів дитини над сімейними відносинами [39].

Захист прав дитини, яка постраждала від домашнього насильства, ґрунтується на засадах міжнародного права та національного законодавства. Будь-які дії та заходи, що вчиняються щодо такої дитини, імперативно базуються на ключових міжнародно-правових актах, які визначають стандарти поведінки та гарантії прав неповнолітніх.

До цих основоположних документів належать:

- Конвенція ООН про права дитини (яка визначає універсальні права дитини, включно з правом на захист від усіх форм насильства);
- Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (відома як Лансаротська конвенція);
- Європейська конвенція про здійснення прав дітей (що забезпечує процесуальні права дитини), а також законодавчі акти України у сфері захисту прав дитини, зокрема Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Таке багаторівневе нормативне підґрунтя свідчить про системну увагу як міжнародної спільноти, так і української держави, до необхідності комплексного та невідкладного реагування на випадки насильства, пріоритезуючи найкращі інтереси дитини.

Національна система запобігання та протидії домашньому насильству є багаторівневою та ієрархічною. Згідно зі статтею 6 Закону України № 2229-VIII, заходи у цій сфері здійснюються широким колом суб'єктів, що умовно поділяються на чотири ключові категорії:

- спеціально уповноважені органи (ця група включає центральні та місцеві органи державної влади та самоврядування, які безпосередньо формують, реалізують або забезпечують державну політику у зазначеній сфері);
- центральні органи виконавчої влади, що відповідають за формування та

реалізацію державної політики;

- місцеві державні адміністрації та їхні структурні підрозділи;
- органи місцевого самоврядування (сільські, селищні, міські, районні у містах ради та їх виконавчі органи).

Ці органи виконують регуляторну, координуючу та контролюючу функції, забезпечуючи виконання законодавства на всій території держави та профільні функції реагування та надання допомоги, інтегруючи заходи протидії насильству у свою основну діяльність. До них відносять:

- служби у справах дітей, які забезпечують соціально-правовий захист;
- підрозділи Національної поліції України, що здійснюють правоохоронну та профілактичну діяльність;
- органи освіти та навчальні заклади, які повинні виявити, провести профілактику та проінформувати служби у справах дітей;
- органи та заклади охорони здоров'я, що надають медичну та первинну психологічну допомогу;
- центри з надання безоплатної правничої допомоги, які здійснюють юридичний супровід;
- суди та прокуратура, що здійснюють правосуддя та нагляд за дотриманням законів;
- уповноважені органи з питань пробації (робота з кривдниками).

Участь цих органів забезпечує міжсекторальний підхід до вирішення проблеми домашнього насильства, охоплюючи правовий, соціальний, освітній та медичний аспекти.

Система надання допомоги постраждалим поділяється на загальні та спеціалізовані служби, що відображає ступінь необхідної підтримки, до загальних відносяться:

- центри соціальних служб;
- центри соціально-психологічної реабілітації;
- територіальні центри соціального обслуговування.

Вони надають інтегровану допомогу постраждалим, окрім тих, хто

потребує виключно спеціалізованих послуг.

До спеціалізованих служб відносяться:

- притулки для постраждалих осіб;
- центри медико-соціальної реабілітації;
- кол-центри з питань запобігання насильству;
- мобільні бригади соціально-психологічної допомоги.

Ці служби орієнтовані виключно на роботу з постраждалими особами та особами, які постраждали від насильства за ознакою статі, забезпечуючи екстрену та висококваліфіковану допомогу.

До суб'єктів громадян України законодавство також включає іноземців та осіб без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах. Це підкреслює принцип універсальної відповідальності та необхідність залучення громадськості до процесу виявлення, інформування та запобігання домашньому насильству [31].

Усі суб'єкти, що задіяні у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, функціонують не ізольовано, а в рамках єдиної, скоординованої системи.

Відповідно до визначеної компетенції ці суб'єкти зобов'язані забезпечувати своєчасне, ефективне та комплексне надання допомоги і захисту постраждалим особам. Ключовим принципом роботи цієї системи є міжвідомча взаємодія.

Механізм та алгоритм цієї взаємодії, що є фундаментальним для забезпечення системності реагування, детально регламентований Порядком взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, цей підзаконний нормативно-правовий акт був затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2018 року № 658. Саме цей Порядок встановлює чіткі процедури координації дій між правоохоронними органами, соціальними службами, медичними закладами та іншими установами, що унеможливорює дублювання функцій та гарантує безперервність надання підтримки

постраждалим особам на всіх етапах [33].

Процедура приймання та розгляду звернень, а також повідомлень про факти вчинення домашнього насильства стосовно дітей, чітко регламентована ключовим документом, що регулює цей процес, а саме Порядком забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі дітей, які постраждали від жорстокого поводження, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 1 червня 2020 року № 585. Це забезпечує уніфікований підхід до реагування на такі випадки.

Зазначений Порядок виконує функцію деталізації механізму міжвідомчої взаємодії між усіма суб'єктами, залученими до системи захисту. До них належать:

- органи державної влади;
- органи місцевого самоврядування;
- заклади освіти;
- заклади охорони здоров'я;
- установи соціального захисту населення;

Мета такої взаємодії полягає в забезпеченні:

- своєчасного виявлення та розгляду звернень або повідомлень;
- гарантування безпеки дитини, яка постраждала;
- надання необхідної, індивідуалізованої допомоги з урахуванням її потреб.

Таким чином працює процедурний механізм спрямований на забезпечення комплексного соціального захисту дітей у складних життєвих обставинах.

Для ефективного вирішення проблеми домашнього насильства законодавство України передбачає необхідність застосування комплексного підходу, який поєднує адміністративно-правові, соціально-психологічні та профілактичні інструменти.

Стаття 24 Закону України № 2229-VIII (Про запобігання та протидію домашньому насильству) визначає низку спеціальних заходів, спрямованих на негайне припинення насильства та корекцію поведінки кривдника. До цих

заходів належать такі заходи протидії як:

- терміновий заборонний припис стосовно кривдника: забезпечення негайної ізоляції постраждалої особи від кривдника (наприклад, зобов'язання залишити місце проживання/перебування та заборона контактувати);
- обмежувальний припис стосовно кривдника: судове рішення, яке встановлює триваліші обмеження (до 6 місяців) для захисту постраждалої особи (наприклад, заборона наближатися чи листуватися);
- взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи: адміністративний захід, спрямований на систематичний контроль за поведінкою особи, схильної до насильства, для запобігання рецидивам;
- направлення кривдника на проходження програми для кривдників: корекційний захід, що має на меті зміну деструктивної поведінки та формування ненасильницьких навичок спілкування.

Застосування цих спеціальних заходів забезпечує реалізацію принципу невідворотності відповідальності та пріоритет захисту прав та безпеки постраждалої особи над інтересами кривдника [31].

Отже, домашнє насильство постає як серйозна системна загроза для фізичного, емоційного та психологічного благополуччя дітей, що набуває особливої гостроти в умовах воєнного стану. Об'єктивне зростання соціальної напруги, переміщення населення та руйнування звичного середовища під час війни суттєво посилюють ризики проявів агресії у сімейному колі.

Незважаючи на ратифікацію Україною ключових міжнародних стандартів, зокрема Стамбульської конвенції (Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами) та ухвалення Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», діти залишаються однією з найбільш вразливих категорій до цього явища.

Офіційна статистика демонструє значну кількість дітей, які стали прямими жертвами або свідками домашнього насильства. Проте слід критично оцінювати

ці дані: в умовах повномасштабної агресії фактична кількість таких випадків може бути значно більшою, ніж відображено в офіційних звітах, внаслідок високої прихованості злочинів, труднощів із доступом до служб допомоги та небажання жертв звертатися за захистом в умовах загального хаосу.

Правовий та психологічний аналіз підтверджує, що діти, які є свідками домашнього насильства, фактично зазнають не меншої шкоди та мають бути визнані жертвами. Систематичне спостереження за актами жорстокості, агресії та приниження в сім'ї спричиняє глибоку травматизацію, що прирівнюється до прямого фізичного чи емоційного насильства. На жаль, недостатня підтримка таких дітей, спричинена прогалинами в практичному застосуванні законодавства та невизнанням на практиці дітей-свідків потерпілими (жертвами), критично посилює негативні наслідки. Відсутність своєчасного психологічного супроводу та соціальної допомоги сприяє розвитку довгострокових негативних наслідків для їх психічного, емоційного та соціального благополуччя, включаючи посттравматичні стресові розлади, порушення соціалізації та девіантну поведінку.

Отже, вдосконалення механізмів ідентифікації та надання допомоги дітям є одним із пріоритетних напрямів для забезпечення ефективного захисту прав дитини в умовах збройного конфлікту та після його завершення.

2.2. Стан захисту прав дітей в умовах гібридних загроз

Сучасний стан захисту прав дітей в Україні характеризується системною кризою, спричиненою багатоаспектним впливом гібридної агресії. Ефективність національного правового забезпечення, попри його відповідність міжнародним стандартам, виявилася недостатньою перед обличчям скоординованих військових, інформаційних та соціально-економічних загроз. Фактичний стан захисту демонструє глибокий розрив між законодавчими деклараціями та

реалізацією прав дитини на практиці.

Зараз весь світ спостерігає прямі порушення прав дітей, а саме право на життя та безпеку.

Найбільш гострим проявом провалу захисту є катастрофічний рівень жертв серед дитячого населення. З 2022 року до 2025 року, за верифікованими даними Офісу Генерального прокурора та Моніторингової місії ООН з прав людини, сотні дітей загинули та тисячі отримали поранення різного ступеня тяжкості. Зокрема, у 2025 році зафіксовано суттєве зростання кількості жертв, що підкреслює посилення гібридних атак, спрямованих на цивільну інфраструктуру. Руйнування або пошкодження понад 1600 закладів освіти та сотень медичних установ, за даними ЮНІСЕФ, ставить під пряму загрозу реалізацію права на освіту та охорону здоров'я для мільйонів дітей.

В умовах гібридної війни набула гостроти проблема кіберзагроз, які безпосередньо впливають на безпеку та ментальне здоров'я дітей. Недостатній контроль і регулювання соціальних мереж та онлайн-простору призвело до зростання випадків кібербулінгу, онлайн-експлуатації та, що є новітньою гібридною тактикою, вербування підлітків через інтернет для виконання диверсійних або розвідувальних завдань. Зафіксовані випадки загибелі та поранення підлітків, втягнутих у таку діяльність, свідчать про те, що чинні норми кібербезпеки не відповідають викликам військово-інформаційної агресії.

Ярко постала криза соціально-економічних прав дітей внутрішньо переміщених осіб. Внутрішнє переміщення, викликане військовою та економічною складовими гібридної загрози, призвело до порушення комплексу соціально-економічних прав. Попри створення законодавчої бази для підтримки внутрішньо переміщених осіб на практиці існують значні бар'єри, а саме: доступ до освіти, тому що переважна більшість шкіл у прифронтових та обстрілюваних регіонах працює дистанційно, а приймаючі громади часто не в змозі забезпечити офлайн-навчання для великої кількості дітей внутрішньо переміщених осіб через брак місць та укриттів, все це призводить до зниження якості освіти та соціальної дезадаптації [30].

Існують труднощі в системі соціального захисту з оперативним наданням статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій, що обмежує доступ до гарантованих державою пільг та послуг. Потреба у психологічній та реабілітаційній допомозі значно перевищує кадрові та фінансові можливості системи соціальних служб.

Однією з найбільш кричущих ознак гібридної агресії є примусова депортація та незаконне переміщення тисяч українських дітей із тимчасово окупованих територій на територію держави-агресора. Ця практика є грубим порушенням IV Женевської конвенції та кваліфікується Міжнародним кримінальним судом як воєнний злочин. Стан захисту у цій сфері є критично низьким, оскільки попри створення державних програм, таких як Bring Kids Back UA, кількість повернутих дітей є мінімальною порівняно із загальною кількістю депортованих.

Хоча у 2025 році було ухвалено Закон № 9495, що юридично визначає статус депортованих дітей, правозастосовний механізм повернення та реінтеграції залишається надзвичайно складним і залежить від неефективного міжнародного посередництва та політичного тиску.

Таким чином, фактичний стан захисту прав дітей в Україні виявляє критичні прогалини у правозастосуванні, міжвідомчій координації та системній спроможності держави захищати найуразливішу категорію населення від багатовимірних загроз гібридної війни.

Під час повномасштабного вторгнення діти та неповнолітні особи стали однією з найбільш уразливих категорій населення України. Це зумовлюється біологічною та психологічною незрілістю дитини, яка через це не має змоги повноцінно усвідомлювати факти порушення її прав, свобод та інтересів, що стає причиною несвоєчасного реагування на ті чи ті факти протиправних діянь проти дітей [16].

В умовах війни захист прав, свобод та інтересів дітей як майбутнього потенціалу країни є для держави найголовним обов'язком, що чітко закріплюється в українському законодавстві. У статті 30-1 Закону України «Про

охорону дитинства» зазначено, що в обов'язок держави входить вживати всіх необхідних заходів для захисту прав дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів, а саме евакуація дітей, возз'єднання з сім'ями та повернення дітей незаконно вивезених за кордон до України [9].

Захист прав дітей в умовах воєнного стану регулюється як міжнародними, так і національними нормативно-правовими актами. На міжнародному рівні основоположними документами є Конвенція ООН про права дитини та Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах, Декларація прав дитини, Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни тощо. В українському законодавстві ключовим є Закон України «Про охорону дитинства».

Окрему увагу потрібно надати механізму здійснення органами опіки та піклування діяльності, яка безпосередньо пов'язана із захистом прав дитини, який регулюється постановою Кабінету Міністрів України «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» від 24 вересня 2008 р. № 866 [21].

З початком дії воєнного стану Україна активізувала роботу щодо вдосконалення механізмів захисту прав дітей як повноцінної частини суспільства та створення відповідних органів. Зокрема, 17 березня 2022 р. Кабінет Міністрів України створив Координаційний штаб. Його головне завдання – збирати і аналізувати інформацію про стан та потреби дітей у зоні бойових дій і тих, хто вже евакуйований. На основі цих даних штаб розробляє механізми дій для органів влади. Серед іншого, штаб розробив механізм евакуації дітей із зони активних бойових дій, подальше розміщення їх і забезпечення належного догляду.

22 березня 2022 р. Кабінет Міністрів ухвалив Постанову № 349 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану», яка спростила процедуру влаштування дітей, які залишилися без батьків і їхнього піклування. Завдяки цьому діти можуть бути тимчасово влаштовані до дитячих будинків сімейного

типу та прийомних сімей у межах передбаченої граничної чисельності [29] .

Також Офіс Президента України спільно з UNICEF та Міністерством соціальної політики запровадив програму «Дитина не сама», яка стала ефективним інструментом для швидкого реагування на потреби дітей в умовах війни через чат-бот «Дитина не сама» [10].

Міжнародна спільнота активно долучилася до процесу захисту дітей під час війни. Зокрема, Рада Європи віднесла захист прав дітей у кризових ситуаціях, зокрема під час російської агресії проти України, до пріоритетів своєї Стратегії щодо прав дитини на 2022–2027 роки [45].

З урахуванням проведеного аналізу, можна встановити, що в складних умовах сьогодення наша держава намагається гідно забезпечувати захист прав українських дітей.

Однак, незважаючи на численні дослідження, спрямовані на підтвердження кількості постраждалих дітей під час воєнної агресії російської федерації, встановити точну кількість постраждалих дітей видається неможливим. Це зумовлено продовженням активних бойових дій, окупацією певних територій України, внутрішнім переміщенням і виїздом таких дітей за кордон. Як наслідок, через війну права тисяч українських дітей і надалі порушують, водночас держава не завжди може допомогти дітям, які опинились у складних життєвих обставинах, оскільки не має можливості здійснювати моніторинг дітей, які перебувають не в її юрисдикції. Тож видається доцільним звернути окрему увагу на розроблення нових механізмів обліку інформації про дітей, які виїхали за кордон, опинились на окупованих територіях або в зоні бойових дій.

Відповідно до Закону України «Про охорону дитинства» в нашій державі заборонено використання та участь дітей у воєнних діях і збройних конфліктах (зокрема вербування, пропаганда війни, фінансування, матеріальне забезпечення, навчання дітей з метою використання у збройних конфліктах інших держав або насильницьких діях, спрямованих на повалення державної влади чи порушення територіальної цілісності) [16]. Це питання гостро постає

на окупованих територіях, оскільки ворог не нехтує можливістю викрадення українських дітей і примушування до незаконної співпраці проти держави Україна. Однією з основних форм протидії Україні проти порушення прав дітей є державна політика, спрямована на постійне удосконалення нормативно-правової бази, зокрема імплементацію норм європейського та міжнародного права. Результатом цієї діяльності є те, що на сьогодні Україна є учасницею низки міжнародних договорів у сфері забезпечення прав дитини.

Станом на жовтень 2025 року, за даними офісу генерального прокурора, кількість загиблих та поранених дітей перевищує 2800 осіб . У 2025 році зафіксовано зростання кількості жертв, особливо внаслідок використання ударних безпілотних апаратів та ракетного терору [43].

Зростання жертв серед дітей у 2025 році свідчить про адаптацію гібридних загроз до тактики масованих ударів по цивільній інфраструктурі, що є прямим порушенням Міжнародного гуманітарного права.

За оцінками експертів більшість дітей у країні, особливо у прифронтових зонах та внутрішньо переміщені особи потребують психологічної допомоги, проте система не має достатніх ресурсів для надання комплексної, довгострокової підтримки. Багато дітей внутрішньо переміщених осіб продовжують навчатися онлайн у своїх старих школах або взагалі випадають з освітнього процесу, оскільки школи у приймаючих громадах перевантажені. Це порушує право на якісну освіту та соціалізацію. Діти-ВПО часто обмежені у доступі до гуртків та спортивних секцій через фінансові чи логістичні причини, що впливає на їхній розвиток та ментальне здоров'я. Хоча держава надає підтримку (програми компенсації, тимчасове житло), проблема сталого та якісного житла для родин ВПО залишається критичною, що створює постійний стрес для дитини. Також продовжують мати місце труднощі з отриманням статусу "дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій", що обмежує їхній доступ до пільг та послуг [28].

Стан захисту депортованих та примусово переміщених дітей один із найгостріших аспектів гібридної агресії, що кваліфікується як воєнний злочин.

За даними порталу "Діти війни", кількість примусово переміщених та депортованих дітей становить тисячі. Хоча Україна та міжнародні партнери (Міжнародний кримінальний суд) докладають зусиль (ініціатива Bring Kids Back UA), темпи повернення залишаються вкрай низькими, повернуто лише близько 1-2% від загальної кількості депортованих.

До 2025 року існувала правова прогалина у визначенні статусу таких дітей. У травні 2025 році ця прогалина була усунута в наслідок прийняття Закону №9495 про визначення статусу депортованих та примусово переміщених дітей. У цьому законі було введено поняття "депортована" та "примусово переміщена дитина" та встановлені юридичні основи для їхнього повернення в Україну, реінтеграції та адаптації, а також визначено правовий статус дітей, постраждалих внаслідок війни. Метою закону стало усунення колізії в отриманні статусу "дитини війни"; правовий захист і повернення всіх українських дітей, яких було незаконно вивезено чи переміщено до росії та сприяння інтеграції дітей до українського суспільства.

Вперше на законодавчому рівні було закріплено терміни "депортована дитина", тобто незаконне переміщення дитини до держави-агресора чи її союзників та "примусово переміщена дитина", тобто переміщення дитини на тимчасово окуповані території або в росію без згоди осіб які опікуються дитиною. Також цей Закон створив правові підстави для розробки та здійснення механізмів повернення таких дітей в Україну, їхньої подальшої реінтеграції та адаптації в суспільство. Закон визначив, що дитина, яка постраждала внаслідок війни, також це дитина яка була викрадена чи депортована, примусово переміщена або утримувалась у полоні.

Згідно цього закону держава зобов'язана вживати заходів щодо пошуку та повернення в Україну дітей що були незаконно вивезені за кордон, а Кабінет Міністрів повинен визначити порядок повернення, реінтеграції та адаптації таких дітей. Все це є безумовно позитивною зміною, але його правозастосування лише починається [28].

В сучасному законодавстві є низка нормативно-правових актів

спрямованих саме на захист прав дітей під час збройного конфлікту. Дітям гарантується підтримка та гарантії безпеки з боку держави. Юридичним фундаментом для надання соціальних гарантій та подальшої підтримки дітям, які зазнали негативного впливу гібридної агресії, є процедура надання офіційного статусу. Саме цей статус відкриває дитині доступ до цільових державних програм, реабілітаційних заходів та соціальних послуг. Правове регулювання цієї процедури здійснюється на рівні Кабінету Міністрів України, який деталізував механізм фіксації факту травмування, поранення, психологічного насильства, незаконного утримання чи викрадення, а також розширив перелік підстав для набуття цього статусу. Таким чином, урядовий акт є ключовим елементом системи соціального захисту, що дозволяє державі ідентифікувати та персоніфікувати жертв агресії, забезпечуючи їхнє право на компенсацію шкоди та психосоціальну реінтеграцію, що особливо важливо для дітей, депортованих або примусово переміщених [35].

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ

3.1. Удосконалення державної політики щодо захисту прав дітей у мовах гібридних загроз

Державна політика у сфері захисту прав дитини є динамічною категорією, що вимагає постійної адаптації до суспільних викликів, особливо в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення. Сучасний етап розвитку України актуалізує необхідність комплексної модернізації як інституційного, так і нормативно-правового механізму захисту дитинства.

Удосконалення державної політики має розпочатися з ревізії та актуалізації стратегічних документів. Чинні Національні стратегії потребують інтеграції нових цілей, що випливають із Конвенції ООН про права дитини та Європейських стандартів, зокрема в контексті психосоціальної підтримки та забезпечення житлових прав дітей-внутрішньо переміщених осіб.

Політика повинна ґрунтуватися на принципах найкращих інтересів дитини та комплексного міжсекторального підходу. Це вимагає внесення системних змін до законодавства, а саме:

- посилення ювенальної юстиції для цього необхідна розробка та впровадження Кодексу про ювенальну юстицію, який би забезпечив єдину, дружню до дитини систему правосуддя. Про створення цього Кодексу йшла мова ще на початку 2000 років, але все так і залишилось у вигляді пропозицій на паперах. Це стосується не лише кримінальних, але й адміністративних та цивільних справ, де дитина є учасником;

- забезпечення житлових прав це дуже важлива проблема сьогодення! Багато випадків, коли дитина внаслідок недбалого ставлення до своїх

професійних обов'язків державних службовців залишається без житла і поновити права на це житло вже неможливо;

- критично важливо законодавчо закріпити гарантії отримання житла дітьми-сиротами, дітьми, позбавленими батьківського піклування, та дітьми, чиє житло було зруйновано внаслідок військових дій, шляхом створення та фінансування спеціалізованих державних житлових програм;

- реформування процедур усиновлення та опіки: для цього потрібно мінімізувати бюрократію та прискорити процес влаштування дітей у сімейні форми виховання, також необхідно спростити низку адміністративних процедур, забезпечуючи при цьому належний контроль за безпекою дитини.

Ефективність державної політики прямо залежить від функціональності та координації органів, що її реалізують.

Посилення інституційної спроможності є реформування служб у справах дітей. Їхня діяльність має бути переорієнтовано з переважно контролюючої та облікової функції на превентивну та соціально-підтримуючу. Потрібно забезпечити служби у справах дітей достатнім фінансуванням, обов'язково транспортом, збільшити штат соціальних працівників із належною освітою та гідною оплатою праці, тому що зараз існує дефіцит кадрів і навантаження на співробітників значно перевищує зазначені в законі норми. Крім того нові реформи значно погіршили стан існування дитячих будинків сімейного типу! Батькам на 3-4 місяця затримують виплати на дітей, після переведення до пенсійного фонду цієї категорії, в наслідок цього батьки не мають можливості повноцінно здійснювати виховання та утримання дітей;

- цифровізація та єдина інформаційна база: нагальною потребою є створення єдиної державної електронної бази даних про дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах, та про надавачів соціальних послуг. Така система дозволить здійснювати оперативний моніторинг, уникнути дублювання зусиль та забезпечити адресність допомоги;

- механізми координації для якого необхідно налагодити ефективну міжвідомчу взаємодію між Міністерством соціальної політики, Міністерством

освіти та науки, Міністерством охорони здоров'я, Національною поліцією та військовими адміністраціями. Ця координація повинна мати чіткий правовий регламент, особливо щодо питань виявлення та повернення примусово депортованих дітей.

Війна спричинила масштабну травматизацію дитячого населення, що вимагає впровадження інноваційних державних програм, а саме:

- програми психологічної реабілітації в яких державна політика має передбачати розробку та фінансування довгострокових національних програм із надання безкоштовної кваліфікованої психологічної, психіатричної та психосоціальної допомоги, інтегрованих у систему освіти та охорони здоров'я;

- деінституалізація та сімейні форми з обов'язковим узгодження зі службами у справах дітей джерел фінансування патронатних сімей, дитячих будинків сімейного типу, опікунів та піклувальників. Незважаючи на воєнні виклики, політика має твердо дотримуватися курсу деінституалізації та розвитку сімейних форм виховання (патронат, прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу), а також держава повинна фінансово стимулювати та навчати кандидатів у такі форми виховання.

Таким чином, удосконалення державної політики щодо захисту прав дітей в Україні є складним, але невідкладним процесом. Його успіх залежить від політичної волі, фінансового забезпечення та усвідомлення пріоритетності інтересів дитини на всіх рівнях державного управління.

Одним з найважливіших завдань держави є адміністративно-правовий захист прав дитини. Сучасне українське суспільство є досить складним середовищем для підростаючого покоління. Забезпечення належного адміністративно-правового захисту прав дитини є складовою процесу європейської інтеграції України. Усі країни, які сьогодні об'єднані в європейську співдружність, пройшли через серйозне реформування системи адміністративно-правового захисту прав дитини.

Діти це не тільки майбутнє України. Вони є сьогоденням нашої держави. Саме тому діяльність із адміністративно-правового захисту прав дитини визнана

Президентом України як загальнодержавний пріоритет.

Важливим є створення та організація роботи спеціалізованих установ (центрів, служб, інших інституцій), вивчення й узагальнення досвіду діючих структур, опрацювання методичних рекомендацій тощо. Саме тому, нова якість життя вимагає формування державної політики щодо адміністративно-правового захисту прав дитини, опрацювання науково обґрунтованих рекомендацій щодо розв'язання існуючих суперечностей в організаційному та правовому забезпеченні захисту прав дитини, запровадження такого механізму адміністрування, який би відповідав сучасним вимогам тощо.

Права дитини це можливості (свободи) неповнолітньої людини, необхідні для її існування, виховання та розвитку. Виходячи із цього, слід відзначити, що захист прав людини починається, насамперед, із захисту прав дитини. Забезпечення належного захисту прав людини та захисту прав дитини є складовою процесу європейської інтеграції України. Саме захист прав дитини є, безпосередньо, захист прав, свобод та гарантій людини, в результаті чого створюються сприятливі умови для гармонійного розвитку кожної дитини та людини, що об'єднує українське суспільство в єдине ціле. Щасливе дитинство, забезпечення духовного та фізичного розвитку дітей, захист їх прав і людської гідності є метою об'єднання українського суспільства. Саме захист прав дитини є інтегральною проблемою, яка потребує об'єднаних зусиль усіх гілок влади та громадянського суспільства [27].

За визначенням ЮНЕСКО – Організація Об'єднаних Націй з питань захисту прав дитини визначає, що головною метою політики щодо захисту прав дитини у демократичному суспільстві є забезпечення вільного доступу всіх дітей до суспільного життя та активної участі в ньому. Це є найважливіше питання держави і суспільства, яка має як державно-правовий, так і міжнародно-правовий аспекти. Сутність питання, що знаходиться в основі захисту прав дитини, полягає в тому, що в сучасному світі лише ті країни є демократичними, в яких права людини та дитини закріплені законом відповідно до загальновизнаних

міжнародно-правових стандартів, які підтримуються владою та визнаються пріоритетними [26].

Збройна агресія росії проти України має серйозні психологічні наслідки для дітей. Український уряд повинен враховувати цей аспект і спрямовувати зусилля на надання підтримки, чутливої до травмуючих подій, які пережили діти, включно з доступом до послуг з охорони та покращення психічного здоров'я, психосоціальної допомоги та підтримки.

Діти повинні мати реальний і ефективний доступ до правосуддя у випадках порушення їхніх прав. Важливо, щоб судові процеси враховували потреби та вразливість дітей, забезпечуючи відповідальність дорослих за їх добробут, та були організовані таким чином, щоб дитина почувалася захищеною і зрозумілою.

Державні інституції що займаються питаннями захисту прав дітей повинні підтримувати розслідування та судові переслідування злочинів проти дітей, забезпечуючи їх доступ до справедливого правосуддя. Важливим аспектом є створення дитячо-орієнтованих систем правосуддя для всіх дітей, які вступають у контакт із законом. Дуже важливо вживати заходи для запобігання можливої шкоди, яку можуть завдати діям або персоналу, що займається питаннями захисту дітей. Всі заходи повинні уникати конфліктних динамік.

Важливо забезпечувати для дітей та всіх учасників освітнього процесу безпечні умови для навчання. Заклади освіти – територія безпеки та комфорту для дітей, в яких вони, серед іншого, здобувають знання щодо правил безпечного життя, а отже вони мають бути максимально захищені від усіх видів загроз. Школи повинні давати знання, а держава – захист. Приклад влучання 22 жовтня у дитячий садочок в Харкові говорить про недостатній захист дітей з боку органів державної влади, всі приміщення де знаходяться діти повинні бути у безпечних місцях. Діти при обстрілах і взривах мають пряму загрозу для життя та зазнають важкі психологічні травми.

російська федерація систематично здійснює невибіркові атаки, що призводять до руйнування закладів освіти, фізичної культури і спорту,

соціального захисту, закладів охорони здоров'я та інших важливих об'єктів інфраструктури, це значно ускладнює доступ до базових послуг і створює ризик для безпеки дітей.

В сучасних умовах діти постійно стають жертвами невибіркових атак, мінувань та обстрілів. Ці злочини призводять до значної кількості загиблих і поранених дітей, що є грубим порушенням міжнародного гуманітарного права. Діти стають мішенями і гинуть під час війни, отримують каліцтва і поранення. Ті, які вижили або були врятовані неминуче зазнають важких психологічних травм і, на жаль, переноситимуть їх на своє доросле життя.

Враховуючи те, що війна охоплює всю країну, російська агресія, не лише негативно впливає на самих дітей, а й на майбутній розвиток України, яку ці діти будуватимуть. Якщо залишити ці порушення без уваги, вони можуть мати довгострокові негативні наслідки не тільки для дітей, а й для перспектив сталого розвитку світу. Тому Україна повинна забезпечити захист прав та основних свобод дітей та їх безпеку. Адже вбивства, поранення, катування, депортація, сексуальне насильство потребують жорсткої та об'єктивної правової оцінки міжнародними інституціями та судовими інстанціями. Злочинці країни-агресора за ці та інші злочини проти людства повинні бути притягнуті до відповідальності згідно із положеннями міжнародного права [23].

3.2. Перспективні напрями міжнародного співробітництва у сфері захисту прав дітей в Україні

Міжнародне співробітництво є критично важливим елементом державної політики України у сфері захисту прав дітей, особливо в контексті протидії гібридним загрозам та подолання наслідків збройної агресії. Розбудова ефективної системи міжнародної взаємодії має ґрунтуватися на принципах невідворотності відповідальності, пріоритету найкращих інтересів дитини та

гуманітарної дипломатії. Ключовим напрямом міжнародного співробітництва є використання міжнародних інструментів для притягнення до відповідальності за порушення прав дітей, скоєних в умовах гібридної війни, одним із таких інструментів є міжнародний кримінальний трибунал, який вважається найважливішою міжнародною інституцією правосуддя. Для взаємодії з цією інституцією Україні необхідно посилювати співпрацю з офісом прокурора міжнародного кримінального трибуналу, надаючи вичерпні докази таких злочинів проти дітей як викрадення, примусова депортація, насильство та поранення. У перспективі необхідно створення спеціалізованого підрозділу в структурі Генеральної прокуратури України, орієнтованого виключно на документування воєнних злочинів проти дітей для міжнародних судів.

Для фіксації порушень конвенцій, зокрема Конвенції ООН про права дитини, що виникають внаслідок збройної агресії та окупації територій, Україна має активно використовувати інструменти міжнародного суду ООН. Дуже важливо і актуально для сьогодення створення міжнародної коаліції з повернення дітей. На часі формування спеціальної, постійно діючої міжнародної платформи, під егідою ООН або Ради Європи для обміну інформацією та розробки уніфікованих правових механізмів ідентифікації та репатріації примусово переміщених та депортованих українських дітей.

Фундаментальним аспектом формування державної політики України у сфері захисту прав дитини виступає інкорпорація чинних норм міжнародного права та відповідних міжнародних правозахисних механізмів. Така систематична діяльність зумовила той факт, що на поточному етапі Україна офіційно набула статусу учасниці в рамках цілої низки ключових міжнародних правових актів, орієнтованих на забезпечення прав дитинства [36, 48].

Окрім того, необхідно констатувати суттєву трансформацію ключових парадигм осмислення та практичної реалізації прав дитини в Україні, детермінованих як міжнародним, так і національним законодавством, протягом рецензованого періоду. Незважаючи на це, наразі потребує ґрунтовного вивчення проблема доцільності інтеграції міжнародних механізмів захисту прав

дитини у вітчизняний соціальний та правовий простір. Першопричиною такої неовизначеності є емпіричний факт: зазначені інститути не завжди забезпечують належний рівень протекції дитячих прав навіть у державах, які їх розробили та застосовують.

Підвищення ефективності функціонування міжнародних механізмів, спрямованих на протекцію прав дитини, декларується як пріоритетна задача не лише в директиві захисту дитячих прав, але й у дискурсі гарантування національної безпеки України в цілісному вимірі. Питання забезпечення національної безпеки визначено стрижневим вектором політики більшості глобальних суб'єктів. Виходячи з цього, життєздатність сучасної світової системи об'єктивно зумовлюється чіткою регламентацією взаємодії між суверенами, націями, міжнародними акторами та фізичними особами. Це акцентує увагу на необхідності розробки та імплементації системи нормативно-правових актів, які б делімітували правовий статус індивідів, їх прерогативи та рівень юридичної відповідальності. Відтак, дослідження міжнародних механізмів протекції прав дитини набуває особливого резонансу саме у контексті забезпечення безпекового складника держави. Слід зазначити, що юрисдикція універсальних міжнародних організаційно-правових інструментів захисту дитячих прав поширюється на велику кількість держав-членів, обмежуючись, здебільшого, лише тими, які ратифікували відповідний універсальний міжнародний договір.

Регіональні міжнародні механізми захисту прав дітей створюються на підставі міжнародних договорів окремих груп держав, як правило в межах географічних регіонів. На цей час регіональні механізми захисту прав людини створено в Європі (у рамках Ради Європи – на підставі Конвенції про захист прав людини й основних свобод 1950 р.; у рамках ЄС – на підставі установчих договорів ЕС; у рамках ОБСЄ – згідно з Гельсінським Актом 1975 р.); в Америці – згідно з американською Конвенцією про права людини 1978 р.; в Африці – згідно з африканською Хартією прав людини 1981 р.) Наявність цих та інших міжнародних механізмів щодо захисту прав дітей свідчить про актуальність

проблеми у світі. Однак, як показує статистика, вказані механізми не гарантують абсолютного захисту інтересів та базових прав життєдіяльності дітей [7].

Інтеграційний процес України до Європейського Союзу детермінує імператив повномасштабної імплементації європейського *acquis* у сфері забезпечення та захисту прав дитини.

Взаємодія з Радою Європи та Європейською Комісією повинна бути сфокусована на досягненні повної гармонізації національної правової бази з релевантними Директивами Європейського Союзу та рекомендаційними документами Комітету Міністрів Ради Європи. Особлива увага має бути сконцентрована на питаннях протидії насильству (зокрема, з урахуванням положень Лансаротської конвенції), протекції прав дітей у цифровому середовищі та забезпеченні ефективного доступу до правосуддя.

Інтенсифікація програм професійного обміну та стажування для фахівців установ у справах дітей, ювенальних підрозділів поліції та суддівського корпусу у державах-членах Європейського Союзу сприятиме інкорпорації провідних європейських практик, які стосуються раннього втручання, деінституалізації та надання соціальної підтримки.

Розробка цільових проєктів, які відповідають критеріям фондів Європейського Союзу та міжнародних донорських організацій (зокрема, UNICEF та USAID), потребує залучення фінансових ресурсів Європейського Союзу. Це забезпечить фінансування програм психосоціальної реабілітації, відбудову деструктурованої соціальної інфраструктури та надання підтримки патронатним сім'ям і дитячим будинкам сімейного типу. Ефективне забезпечення протекції прав дітей передбачає застосування дипломатичних каналів для задоволення їхніх гуманітарних потреб. Ключова функція дипломатичних представництв зосереджена на такому механізмі як посилення інституційного функціоналу українських закордонних місій (посольств і консульств), з метою здійснення консульського захисту прав дітей, котрі перебувають поза межами держави (діти-біженці, діти, розлучені із законними представниками). Це вимагає розробки чіткого міжвідомчого протоколу

взаємодії між Міністерством закордонних справ та відповідними службами у справах дітей.

Ключового значення набуває кооперація з міжнародними гуманітарними інституціями, а саме: максимізація використання операційного потенціалу Міжнародного Комітету Червоного Хреста, ЮНІСЕФ та Управління Верховного комісара ООН у справах біженців. Ця взаємодія є необхідною для належного функціонування гуманітарних коридорів, забезпечення логістики критичної допомоги та верифікації місцезнаходження дитячого населення на тимчасово окупованих територіях.

Окремим вагомим інструментом позиціонується культурна дипломатія. Ініціація міжнародних культурно-освітніх проєктів покликана підвищити рівень поінформованості світової спільноти щодо деструктивних наслідків збройної агресії для українських дітей та сприяти консолідації міжнародної солідарності.

Таким чином, міжнародне співробітництво позиціонується не тільки як джерело фінансових та матеріальних ресурсів, але й як стратегічний елемент у процесі відновлення та захисту правового статусу українських дітей, виступаючи ефективною ланкою протидії гібридним загрозам на глобальному полі.

На національному рівні Україною було розроблено комплексний план дій під назвою «Bring Kids Back UA». Цей документ консолідує зусилля всіх гілок влади України, іноземних держав, міжнародних та неурядових організацій з метою репатріації на Батьківщину усіх українських дітей, які зазнали незаконної депортації з боку російської федерації або примусового переміщення в межах тимчасово окупованих територій. Зазначений План створено на виконання доручення Президента України Володимира Зеленського та позиціонується як суттєвий елемент Формули Миру, підкріплений спільним Комюніке, ухваленим на Саміті Миру.

Діяльність Плану «Bring Kids Back UA» орієнтована на реалізацію четвертого пункту Формули миру Президента Володимира Зеленського, що передбачає звільнення всіх полонених і депортованих осіб. Примітно, що сфера

охоплення «Bring Kids Back UA» не обмежується виключно поверненням незаконно депортованих дітей, а включає їх подальшу реінтеграцію, соціальну адаптацію, стимулювання сімейних форм виховання, а також фіксацію скоєних злочинів та притягнення російської федерації до юридичної відповідальності за ці делікти. Це автономна програма та потужний, дієвий механізм, який об'єднує ресурси держави та міжнародної спільноти. Для її виконання на національному рівні при Офісі Президента функціонує координаційний дорадчий орган, до складу якого входять усі задіяні міністерства та відомства.

Сьогодні Україна демонструє проактивну позицію у формуванні та імплементації ефективних міжнародно-правових інструментів, особливо в контексті реалізації Формули Миру Президента України. Визначальне значення має інтенсифікація міжнародного правового тиску на російську федерацію через систему ООН та інші багатосторонні організації з метою забезпечення неминучості притягнення до відповідальності за вчинені воєнні злочини проти дитячого населення, зокрема злочини депортації та примусового переміщення дітей. Саме для цього було започатковано діяльність Міжнародної коаліції за повернення депортованих дітей, яка функціонує в рамках глобальних зусиль із забезпечення відновлення справедливості.

У рамках реалізації плану «Bring Kids Back UA» було ініційовано створення міжнародної експертної групи (Task Force), мандат якої передбачає розробку механізмів, рішень та концептуальних ідей, спрямованих на репатріацію кожної української дитини. Як результат діяльності групи, у серпні 2024 року було презентовано перший фундаментальний документ, відомий як «Біла книга». Над підготовкою «Білої книги» “Захист дітей від примусового переміщення та депортації” працювало понад п'ятнадцять міжнародних експертів, забезпечуючи максимально повне та чітке розкриття проблематики примусового переміщення та депортації українських дітей [22].

«Біла книга» слугує беззаперечним доказом порушення російською федерацією норм міжнародного права, а також містить обґрунтовані рекомендації щодо відновлення прав та проведення реабілітаційних заходів для

дітей після їхнього повернення. Ключовим завданням документа є акцентування уваги на невідкладності впровадження оперативних дій та прийняття рішень щодо визволення українських дітей.

У цьому контексті, повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну спровокувало виникнення нових викликів, зокрема, у сфері здійснення правосуддя щодо дітей.

Зокрема, було ініційовано впровадження пілотного проєкту, спрямованого на імплементацію міжнародних стандартів правосуддя, орієнтованого на інтереси дитини (child-friendly justice), у практичну правозастосовну діяльність.

З метою ефективного забезпечення прав дітей, які зазнали насильства, зокрема сексуального, за сприяння Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні розпочато функціонування центрів захисту дитини за моделлю «Барнахус». На поточний час ця модель становить вагомий компонент національної системи надання комплексних спеціалізованих послуг для дітей, постраждалих від сексуального насильства та жорстокого поводження. Запровадження цієї моделі дозволяє створити дружні до дитини умови у процесі здійснення правосуддя та мінімізувати ризик повторної травматизації постраждалих дітей. [32].

Отже, Україна забезпечує ратифікацію ключових міжнародних конвенцій із протекції прав дітей, ухваливши нормативно-правові акти, спрямовані на забезпечення рівних прав і можливостей, протидію та превенцію домашнього і гендерно зумовленого насильства, а також на захист осіб, які такого насильства зазнали.

Проте, повномасштабна військова агресія суттєво загальмувала цей прогрес, нівелювавши значну частину досягнутих результатів. Систематичні грубі порушення прав дітей, що проявляються, зокрема, у загибелі та каліцтві, деструкції житлового фонду, навчальних закладів, медичних установ, порушенні функціонування комунальних мереж (водогонів, каналізацій, систем опалення та електропостачання), які є критичними для підтримання добробуту дитини, докорінно погіршили соціальне становище дітей в Україні. Водночас, масштабне

внутрішнє та зовнішнє переміщення дітей незворотно змінило їхні життєві траєкторії.

На сьогодні екзистенційні загрози безпосередньо стосуються життєдіяльності та розвитку всіх дітей в Україні. Спільний стратегічний план діяльності ЮНІСЕФ та Уряду України на період 2025–2029 років, розроблений в умовах збройного конфлікту, підкреслює ризик довготривалого негативного впливу гуманітарної кризи та кризи людського капіталу на майбутні покоління, якщо не буде забезпечено належного врахування потреб найбільш уразливих категорій дитячого населення.

Основною метою цього плану дій є гарантування турботливого, безпечного та сприятливого середовища для кожної дитини в Україні. Це середовище має розширювати можливості, сприяти повній реалізації їхніх прав та забезпечувати потреби вразливих груп, щоб жодна дитина не залишилася поза увагою [25].

Для досягнення прогресу в надскладних військово-політичних умовах наступні п'ять років вимагають узгоджених та оперативних дій, які мають ґрунтуватися на емпіричних даних. Національні та муніципальні органи влади, міжнародні організації, приватний сектор, освітні інституції та громадянське суспільство повинні негайного реагувати та сприяти активної діяльності та прозорості. Комплексне сприяння дотриманню прав дитини завжди має бути пріоритетом, що стане найбільш вагомою інвестицією у майбутній розвиток країни.

Базуючись на винятковій стійкості та непохитній рішучості громадянського суспільства по всій країні такі міжнародні організації як ЮНІСЕФ повинні проводити роботу, спрямовану на конститування прав дитини як центрального елемента всіх гуманітарних ініціатив, а також процесів відновлення, відбудови та системного реформування. Зазначений підхід повністю корелює з реформаторськими заходами, які імплементує Україна в контексті вступу до Європейського Союзу, та відповідає найкращим інтересам майбутньої генерації.

Виникає об'єктивна необхідність негайного вжиття термінових заходів, які б сприяли мінімізації прямих наслідків військового конфлікту, одночасно забезпечуючи надання дітям та їхнім сім'ям комплексних послуг відповідно до їх правового статусу та потреб.

Ключовою потребою українського дитинства у 2025 році визнається сталий мир, який уможливить повну реалізацію індивідуальних прав кожної дитини. Такий мир слугуватиме запорукою формування безпечного, сприятливого та турботливого середовища, в якому діти матимуть змогу відновитися від психотравмуючого впливу війни, а також знову отримати потенціал для розвитку, навчання та процвітання з метою активної участі у відновленні національної економіки та соціальної сфери.

Наступні стратегічні цілі відображають ключові напрями, визначені у співпраці з міжнародними інституціями, та є основою для подальшої розбудови національної політики у сфері дитинства.

Українські діти потребують забезпечення захисту від довготривалого впливу збройного конфлікту. Першочерговим завданням є мінімізація довготривалого впливу військових дій на дитяче населення. Це вимагає:

- припинення грубих порушень прав дитини в умовах збройного конфлікту та забезпечення протекції, що відповідає нормам міжнародного гуманітарного права та прав людини;

- гарантування захисту критичної цивільної інфраструктури, що є життєво необхідною для благополуччя дітей. Це зокрема стосується медичних та освітніх закладів, соціальних служб, а також комунальних та енергетичних систем, водопостачання, водовідведення, опалення, енергооб'єктів;

- створення механізмів для гарантування безперешкодного доступу до гуманітарної допомоги кожній дитині, яка її потребує, незалежно від її поточного місцеперебування.

У 2025 році було розроблено спільний план діяльності ЮНІСЕФ та Уряду України на 2025 - 2029 роки. У цьому плані передбачено:

- захист кожної дитини від довготривалого впливу війни;

- зупинити грубі порушення щодо дітей у контексті війни і забезпечити їм захист, дотримуючись норм міжнародного гуманітарного права та прав людини;
- забезпечити захист цивільної інфраструктури, яка є критично важливою для благополуччя дітей, зокрема медичних закладів, шкіл, соціальних служб, систем водопостачання, водовідведення й опалення, а також енергетичних об'єктів;
- гарантувати доступ до гуманітарної допомоги для кожної дитини, яка цього потребує, незалежно від місця її перебування;
- інтереси дітей – в осерді всіх зусиль із відновлення країни;
- забезпечити, щоб у планах відновлення й відбудови, а також під час планування і розподілу бюджету в пріоритеті були діти та їхні інтереси – зараз, у наступні місяці й на багато років уперед;
- побудувати інфраструктуру, стійку до надзвичайних ситуацій і негативного впливу зміни клімату, зокрема системи водопостачання та водовідведення, соціального захисту, охорони здоров'я та освіти, щоб гарантувати надання якісних, інклюзивних та ефективних послуг дітям та тим, хто опікується ними;
- дати змогу дітям, які є основою людського капіталу країни у майбутньому, активно долучатися до громадського життя, висловлювати свою думку щодо важливих питань, як от зміна клімату, впливати на формування політик і плекати свої таланти, навички і прагнення. [42].

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження щодо правового забезпечення захисту прав дітей в умовах гібридних загроз, сформульовано низку висновків теоретичного та практичного характеру, а саме:

Встановлено, що гібридні загрози є комплексним явищем, яке поєднує військові, економічні, інформаційні та кібернетичні засоби впливу. Вони створюють унікальні та багатовекторні ризики для прав дітей, які виходять за рамки традиційних збройних конфліктів. Це вимагає перегляду та адаптації існуючих правових механізмів.

Підтверджено, що Конвенція ООН про права дитини та Міжнародне гуманітарне право (зокрема, Женевські конвенції та Додаткові протоколи) є основою захисту прав дітей. Однак, їх застосування до нелінійних та інформаційно-психологічних аспектів гібридних загроз вимагає деталізації на національному рівні та чіткіших міжнародних механізмів відповідальності.

Здійснений аналіз національного законодавства України засвідчив, що попри значні кроки, існує необхідність у системній адаптації нормативно-правової бази. Зокрема, виявлено потребу у спеціалізованих нормах, які б ефективно реагували на порушення прав дітей у кіберпросторі, протидіяли дезінформації та забезпечували психосоціальну підтримку в умовах тривалого гібридного протистояння.

Визначено, що гібридні загрози найбільше впливають на право на освіту (руйнування інфраструктури, дистанційне навчання в умовах відсутності доступу), право на здоров'я (стрес, обмежений доступ до медичних послуг) та захист від насильства/експлуатації (збільшення ризиків торгівлі людьми, залучення до збройних формувань).

Обґрунтовано, що інформаційна безпека та захист дітей від шкідливого контенту, пропаганди та кібербулінгу є критично важливими елементами правового забезпечення в умовах гібридних загроз. Необхідно посилити

юридичну відповідальність за цілеспрямовані атаки на психіку та свідомість дитини.

З'ясовано, що в Україні питанням захисту прав та інтересів дітей надавалася значна увага ще до війни. Починаючи від формування ювенальної превенції до освітніх реформ - усі заходи спрямовувалися на формування цілісної особистості майбутнього покоління. Важливо, щоб під час перебування у складних життєвих обставинах діти відчували всебічний захист і те, що вони не покинуті сам на сам в жорстоких реаліях життя. На територіях, де не ведуться активні бойові дії, необхідно забезпечити освітньо-виховний процес, за можливості, діяльність гуртків, центрів соціальної підтримки неповнолітніх. Позитивним моментом буде спільна соціальна робота дітей з батьками (волонтерство, соціально-культурні заходи, правовий всеобуч для повноцінного інформування батьків і дітей про соціальні гарантії і права під час воєнного стану. Наголошено, що за умов, коли під час воєнного стану законно обмежуються певні права громадян, актуалізується проблема забезпечення прав та інтересів дітей. Це завдання ускладнюється через велику кількість внутрішньо переміщених осіб, збільшення кількості дітей, що втратили батьків і рідних та через інші чинники, що є результатом війни. Питання максимальної безпеки дітей у всіх аспектах (фізичний, психологічний, соціально-побутовий) важливе для збереження здорового майбутнього покоління, перед яким стоятиме завдання розвитку України. Зазначено, що органи законодавчої влади повинні активно реагувати на виклики сучасності, приймаючи нормативно-правові акти, або вносячи зміни та доповнення у вже існуючі, на користь забезпечення прав, свобод і законних інтересів дітей, що постраждали від війни, опираючись на міжнародно-правовий досвід країн, що на жаль, стикалися з вирішенням таких проблем. Акцентовано увагу на проблемі безпеки дітей, що виїхали з України через війну. Цю проблему допомагають вирішити представники міжнародно-правової спільноти. Одним із основних компонентів державної політики України у сфері захисту прав дітей є удосконалення нормативно-правової бази, у тому числі імплементація норм європейського та міжнародного права.

Зроблено висновок, що ефективність правового забезпечення захисту прав дітей в умовах гібридних загроз залежить від комплексного підходу, який поєднує: міжнародне співробітництво, оперативне внесення змін до національного законодавства відповідно до нових викликів, посилення інституційної спроможності та активну роль громадянського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Children's Rights : legal reports (Publications of the Law Library of Congress). 2007. 182 p. URL: <https://tile.loc.gov/storage-services/service/l1/l1glrd/2018298966/2018298966.pdf>.
2. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. URL : <https://www.echr.coe.int>. (дата звернення: 20.10.2025).
3. Garabeyli T. Historical overview of the concept of children's rights. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. 2022. P. 1121–1167. URL: <https://doi.org/10.33717/deuhfd.1182550>. (дата звернення: 20.10.2025).
4. Muhammad M. From "objects of protection" to "subjects of rights": a journey of children rights from Declaration of 1924 to Convention of 1989. Pakistan Journal of Social Sciences. 2021. Vol. 41. № 2. P. 455–467.
5. United Nations Security Council Resolution 1888 (2009). URL : [https://www.un.org/womenwatch/daw/vaw/securitycouncil/S-RES-1888-\(2009\)-English.pdf](https://www.un.org/womenwatch/daw/vaw/securitycouncil/S-RES-1888-(2009)-English.pdf). (дата звернення: 19.10.2025).
6. Боднар О. Б. Поняття та зміст права людини на безпеку та його співвідношення з суміжними правами. Харків. Форум права. 2011. № 1. С. 88–93.
7. Варшава О. В. Міжнародно-правові механізми захисту прав дітей. Збірник наукових праць Ужгородського національного університету. 2023. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/bitstreams/a2c76bfc-85bb-49b6-a8b8-adab2d3c7276/download>. (дата звернення: 04.10.2025).
8. Всесвітня декларація прав людини : прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10.12.1948 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text. (дата звернення: 01.10.2025).
9. Джуган В. О. Проблеми захисту прав дітей під час воєнних дій в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. Запоріжжя. 2022. № 8. С. 66. URL: http://lsej.org.ua/8_2022/12.pdf (дата звернення: 13.11.2025).

10. Дитина не сама: «Інструкція з турботи». URL: <https://dity.msp.gov.ua/about>. (дата звернення: 24.10.2025).

11. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 08.06.1977 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text. (дата звернення: 13.10.2025).

12. Європейська конвенція про громадянство від 06.11.1997 р. URL https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_004#Text (дата звернення: 13.11.2025).

13. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 11.11.2025).

14. Китайка О. В. Конституційні права дитини як основний елемент конституційно-правового статусу дитини. Правове життя сучасної України : матеріали наук.-практ. конф., м. Одеса, 17 трав. 2019 р. Одеса. 2019. Т. 1. С. 336–338.

15. Калашнікова Л. В. Особливості вивчення безпеки життєдіяльності як соціального явища. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. 2017. С. 73–79.

16. Коваль І. Захист прав та законних інтересів дітей під час війни в Україні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Львів. Серія: «Юридичні науки». 2023. Т. 10. № 2 (38). С. 66–71.

17. Конвенція про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці № 182 від 17.06.1999 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_166#Text. (дата звернення: 21.10.2025).

18. Конвенція про права дитини : прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 20.11.1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text. (дата звернення: 19.10.2025).

19. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25.10.2007 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text. (дата звернення: 31.10.2025).

20. Конституція України від 28.06.1996 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua>. (дата звернення: 31.10.2025).

21. Костишин Е., Шевців Ю. Інституційно-правовий механізм захисту дітей в Україні в умовах воєнного стану. *Публічне управління та соціальна робота*. Запоріжжя. 2023. № 1. С. 29–36.

22. Кравчук І. М. Європейські стандарти захисту прав дитини та перспективи їх імплементації в українське законодавство. *Держава та регіони. Серія: Право*. Запоріжжя 2023. № 3. 178 с.

23. Кривов'яз О. В. Захист прав дитини в умовах збройного конфлікту. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. Київ. 2017. Вип. 27. С. 80–85. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvuk_2017_27_11. (дата звернення: 29.09.2025).

24. Мудрий Я. С. Захист прав дитини як соціально-педагогічна проблема. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2023. № 86. С. 75–79.

25. Наказ МОЗ України від 26 липня 2024 року No 2218/5/180/523/352-Н/1306. URL:<http://www.kmu.gov.ua>.

26. Пилипишина І. І. Забезпечення права дитини на безпеку в умовах воєнного стану : дис. ... канд. юрид. наук. Вінниця, 2025. 298 с.

27. Політова А. С. Окремі аспекти захисту прав дітей в умовах збройного конфлікту в Україні. Сучасні реалії протидії воєнним злочинам: набутий досвід та погляд в майбутнє : матеріали панельної дискусії VII Харківського Міжнародного юридичного форуму 25 вересня 2023 року. Київ : Алерта, 2023. С. 113–119.

28. Про внесення змін до деяких законів України щодо правового визначення депортованих, примусово переміщених дітей та порядку їхнього повернення : Закон України від 14.05.2025 № 9495-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 23.09.2025).

29. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану. Постанову № 349. URL: <http://www.kmu.gov.ua>. (дата звернення: 23.10.2025).

30. Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 р. № 585. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2020-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 17.09.2025).

31. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>. (дата звернення: 30.09.2025).

32. Про затвердження Порядку реалізації пілотного проєкту щодо запровадження центрів захисту дитини (за моделлю Барнахус). Наказ Міністерства юстиції України, Офісу Генерального прокурора, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства соціальної політики, Міністерства охорони здоров'я України «від 26.07.2024 р. № 2218/5/180/523/352-Н/1306. URL: <http://www.kmu.gov.ua>. (дата звернення: 13.10.2025).

33. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі : Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 р. № 658. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF>. (дата звернення: - 08.10.2025).

34. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Офіс Генерального прокурора. URL : <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>. (дата звернення: 06.10.2025).

35. Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів : Постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2017 № 268. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2017-%D0%BF#Text>. (дата звернення: 23.09.2025).

36. Про захист цивільного населення під час війни. Женевська конвенція (IV) від 12.08.1949 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>. (дата звернення: 14.10.2025).

37. Про медіа : Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>. (дата звернення: 03.10.2025).

38. Про основи національного спротиву : Закон України від 16.07.2021 № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>. (дата звернення: 03.10.2025).
39. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>. (дата звернення: 03.10.2025).
40. Сидорчук О. Г. Соціальна безпека : державне регулювання та організаційно-економічне забезпечення : монографія. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2018. 492 с.
41. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум, 2001. 656 с.
42. Спільний план діяльності ЮНІСЕФ та Уряду України на 2025–2029 роки. URL : <https://www.unicef.org>. (дата звернення: 08.10.2025).
43. Статистичні дані про кримінальні правопорушення, вчинені проти дітей та за участю дітей, в умовах воєнного стану за 2024–2025 р.р. Офіс Генерального прокурора. Національна поліція України. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozslidu-vannya-2>. (дата звернення: 22.10.2025).
44. Стещенко В. М. Правовий захист прав дітей та підлітків і безпечний інформаційний простір : навч. посіб. 2-ге вид., змін. Харків : Право, 2019. 392 с.
45. Стратегія Ради Європи щодо прав дитини на 2022–2027 рр.: «Права дитини на практиці: від стабільної реалізації до спільного новаторства» від 23.02.2022 р. URL: <https://rm.coe.int/coe-strategy-for-the-rights-uk/1680a774c4>. (дата звернення: 12.10.2025).
46. Тихий В. П. Поняття безпеки людини і її правове забезпечення. *Вісник Асоціації кримінального права України*. Харків. 2016. № 1 (6). С. 21–40.
47. Толкачова Г. В. Еволюція правового забезпечення гарантій захисту прав і свобод дитини. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 1. С. 72–76.
48. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах від 25.05.2000 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795#Text. (дата звернення: 21.10.2025).

49. Чорномаз О. Домашнє насильство на фоні подій сьогодення. Політика та право в умовах дії воєнного стану : пошук рішень : матеріали Міжнар. наук. конф., м. Київ : вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 23 квіт. 2024 р. Київ, 2024. С. 202–205.

50. Шароватова О. П. Сфера безпекознавства : особливості підготовки фахівців. INFOS-2017 : матеріали Міжнародного форуму з безпеки, м. Черкаси : ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 25–27 трав. 2017 р. Черкаси, 2017. С. 202–204.

51. Шемшученко Ю. С. Юридична енциклопедія. Київ : «Українська енциклопедія», 1998. 672 с.

52. Шутий М. В. Аспекти визначення поняття «безпека» та його значення для забезпечення особистої безпеки працівників органів внутрішніх справ України. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2014. № 3 (74). С. 173–178.

53. Юшкевич Ю. Г. Женевська декларація прав дитини 1924 року. Приватно-правові та публічно-правові відносини : проблеми теорії та практики : матеріали Міжнародної конференції, м. Маріуполь, 24 вересня 2021 р. Маріуполь, 2021. С. 71–73.